

Arkeologiopplevelser på Beitostølen

Er arkeologi som populærkultur en nyttig teori
for å forstå og formidle kulturminneinteresser?

Anneli Nesbakken
Masteroppgave i arkeologi
Institutt for arkeologi, konservering og historie
Universitetet i Oslo
Vår 2007

Forsidebilder

Øvre halvdel:

Oversiktsfoto av jernvinnelokaliteten Olavstølen på Beitostølen før utgravning i 2004. 2 kullgroper sees som forsenkninger midt i bildet. I bakgrunnen sees kommuneveien 501 og SAS-hotellet.

Foto: Axel Mjærum, KHM. © KHM (Brukt med tillatelse fra rettighetshaver).

Nedre halvdel:

Scene fra *Indiana Jones The last crusade*, film fra 1989. Kilde: www.indyfan.com

Forord

Dette arbeidet hadde ikke vært mulig uten mange gode hjelpere underveis. Den viktigste har vært Atle Omland ved Norsk institutt for kulturminneforskning, som har gjort en strålende jobb som hovedveileder! Mange takk for god oppfølging, konstruktive spørsmål og kommentarer til både innhold og form, og stor forståelsen for mine mål for dette arbeidet. Takk også til Ingrid Fuglestad og J. Rasmus Brandt ved Universitetet i Oslo for viktig veiledning i innledende og avsluttende fase.

Oppgaven hadde sett helt annerledes ut om ikke kulturvern avdelingen i Oppland fylkeskommune, ved Irene Skauen Sandodden, hadde kommet med ideen om å se på formidling på Beitostølen. Takk for at dere lot meg få innsikt i deres arbeid og planer, og for praktisk hjelp underveis. Informantene på Beitostølen er både alfa og omega for denne undersøkelsen, takk for at dere var villige til å dele tid og tanker med meg! Axel Mjærum og Jan Henning Larsen ved Kulturhistorisk museum, UiO, har velvillig bidratt med både bilder og informasjon om kulturminner på Beitostølen, takk skal dere ha.

I innspurten har Mille Paasche-Aasen gjort et flott arbeid med å gi teksten en grafisk ansiktsløftning, takk! Takk også til min mor, Margunn S. Nesbakken, for støtte og hjelp underveis, og for høyst nødvendig språkvask.

Medstudenter ved IAKH har vært rause med godt selskap og gode råd hver dag, døgnet rundt, hele våren. Takk til pauserommet, den utvidede Afrikagjengen og lillesøster Solvor for gode pauser og de rette ordene til rett tid. Og sist, men ikke minst, fortjener familie og venner en stor takk for å ha vist forståelse for mitt nesten totale fravær de siste månedene. Gleder meg til å se dere igjen!

Oslo, 17. mai 2007

Anneli Nesbakken

Innhold

1 Innledning 7

- 1.1 Problemstilling 9
- 1.2 Materiale 10
- 1.3 Struktur 12

2 Metode 13

- 2.1 Intervjuform 14
- 2.2 Hvordan fungerte intervjuene? 15
- 2.3 Analyseform 16
- 2.4 Hvordan fungerte analysen? 16
- 2.5 Oppsummering 17

3 Holtorfs teori om arkeologi som populærkultur 19

- 3.1 De arkeologiske rammene 20
  - 3.1.1 Kontekstuell postprosessualisme 20
  - 3.1.2 Arkeologien i samtiden 22
  - 3.1.3 Folkets arkeologi 22
- 3.2 Arkeologi i populærkulturen 23
  - 3.2.1 Feltarbeid og skattejakt 23
  - 3.2.2 Et mangfold av meninger 25
- 3.3 Konsekvenser for arkeologien 26
  - 3.3.1 Alternativ autentisitet 26
  - 3.3.2 Ødelagt og fornybar 27
  - 3.3.3 Magi og opplevelser 28
- 3.4 Oppsummering 29

4 Arkeologien i hverdagen i Valdres? 31

- 4.1 Arkeologi i fortid og samtid 33
- 4.2 Arkeologiske metaforer 34
- 4.3 Bevis og prosess 35
- 4.4 Ulike meninger 36
- 4.5 Kulturminnets relativitet 42
- 4.6 Arkeologiens magi 43
- 4.7 Oppsummering 43

5 Ressurser, fakta og det selvopplevde 45

- 5.1 En ressurs til bruk 45
- 5.2 Den arkeologiske kunnskapen 47
- 5.3 Det nære og selvopplevde 49
- 5.4 Oppsummering 51

6 Formidlingsstrategier 53

- 6.1 Sette rammene 54
  - 6.1.1 Bli kjent med den lokale hverdagen 54
  - 6.1.2 Relevans må skapes, ikke forutsettes 55
  - 6.1.3 En ressurs blant andre ressurser 55
  - 6.1.4 Reiseliv som en viktig samarbeidspartner 56
- 6.2 Lokale interesser 57
  - 6.2.1 Samarbeid i planleggingen 59
  - 6.2.2 Flerbruk i landskapet 59
- 6.3 Innholdet i skiltingen 61
  - 6.3.1 Hva skal sies? 62
- 6.4 Eksisterende formidlingsstrategier i kulturminneforvaltningen 63
- 6.5 Oppsummering 65

7 Avslutning 67

- 7.1 Arkeologi som populærkultur på Beitostølen? 67
- 7.2 Populær arkeologi på Beitostølen! 68
- 7.3 Arkeologien, hverdagen, begrunnelser og ønsker 69

Informanter 71**Litteratur 72****Vedlegg 1 Brev til informantene 80****Vedlegg 2 Intervjuguide 81****Vedlegg 3 Skilteksempel 82****Vedlegg 4 Skilteksempel 83****Vedlegg 5 Skilteksempel 84****Vedlegg 6 Skilteksempel 85**

1 Innledning

Hva er det som gjør arkeologi spennende og interessant? Før jeg forhåpentligvis skal bruke mange år av mitt arbeidsliv på arkeologi, har jeg følt et behov for å avklare hva det er ved dette fagfeltet som fascinerer. Det gir meg en personlig glede å stå med et nytt funn i hånda, og jeg blir fascinert over hva som blir fortalt ut fra det, om mennesker som for lengst er døde. Ideen om fortiden som et eventyr fullt av riddere, vikinger og neandertalere, flotte klær og dramatiske krigs- og kjærlighetshistorier er nok en del av bakgrunnen for at jeg begynte å studere arkeologi. Men hvor utbredt er egentlig slike fantastiske forestillinger? Og hvor viktige er de i og for arkeologifaget?

I oppstarten av mastergradsarbeidet kontaktet jeg fylkesarkeologer på Østlandet med spørsmål om de hadde behov for at noen gjorde et arbeid på spesielle tema eller materiale. Mitt ønske var å arbeide med noe som kan bety noe for «folk flest» og for samfunnet. Det var derfor naturlig å rette seg mot forvaltning eller formidling. Det er der de fleste arkeologer arbeider (Nilsen 2001:94), og der blir møtet med «folk flest» og arkeologiens samfunnsrolle mest framtrедende og konkret. På bakgrunn av et lokalt initiativ hadde kulturvernavdelingen i Oppland fylkeskommune planer om å skilte kulturminner ved reisemålet Beitostølen i Valdres. De foreslo at jeg kunne gjøre et arbeid i forhold til det, en slik utfordring passet godt til det jeg ønsker å gjøre. Det er en aktuell forvaltnings- og formidlingssituasjon, samtidig som det gir mulighet til å diskutere den arkeologiske interessen.

Da jeg ble kjent med Cornelius Holtorfs teori om arkeologi som populærkultur opplevde jeg den som nyttig for å diskutere folkelige interesser og foreslå noen strategier for formidling. Holtorf (2005:8) definerer populærkultur som hvordan folk velger å leve, hvordan de oppfatter og former de lokale omgivelsene, og hva de liker og synes er interessant. Teorien om arkeologi som populærkultur handler dermed om hvordan ikke-arkeologer skaper arkeologi for seg selv. På bakgrunn av hvordan arkeologi og arkeologiske objekter tilbyr meningsfulle erfaringer og rike metaforer i dag foreslår han en ny, generell teori om arkeologi (Holtorf 2005:2, 15).

Det er en tendens til at humanistiske fag, deriblant arkeologi, i økende grad må legitimere seg ved å vise at de har en bred relevans for samfunnet. Flere avgjørelser som påvirker rammebetingelsene for faget, både som akademisk disiplin og i kulturminneforvaltningen, blir ikke tatt av arkeologer, men av valgte politikere. Tittelen på en av NIKUs publikasjoner *Kulturminner – en ressurs i tiden* (Paludan-Müller & Gundhus 2005) oppsummerer et av de sentrale perspektivene i dag: kulturminner er først og fremst en ressurs til bruk. Tidligere har kunnskapspotensialet og bruken innen nasjonsbyggingsideologien vært dominerende. I dag er det en tendens til at kulturminner også skal være til nytte for andre formål.

I kulturminnelovens formålsparagraf blir det fokusert på vern av kulturminner og kulturmiljø som del av vår kulturarv og identitet, og det å ta vare på disse ressursene som vitenskapelig kildemateriale og varig grunnlag for opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet (Kulturminneloven § 1). *Stortingsmelding nr. 16 (2004–2005) Leve med kulturminner* setter opp visjoner, mål og strategier for en ny kulturminnepolitikk. Meldingen peker på et klart behov for endringer i strategier, samspill og samarbeid. Målene er at kulturarven i økende grad skal tas i bruk som grunnlag for verdiskaping i bred forstand. Regjeringen formulerer konkrete mål, som å (1) unngå uopprettelig tap av særlig verdifulle kulturminner og kulturmiljøer, (2) gi private eiere bedre rammebetingelser, (3) sørge for at staten går foran med et godt eksempel, og (4) legge til rette for at kulturminner står sentralt i lokalsamfunnsutviklingen og verdiskaping. Som punkt fem kommer økning av kunnskapsgrunnlaget, fulgt av en styrket offentlig rolle og økt samarbeid med frivillige organisasjoner og internasjonale aktører (St.mld. nr. 16 (2004–2005):15). Tanken om kulturminner som ressurser til bruk og verdiskaping er svært framtrædende, og knyttes spesielt til samfunnsutvikling og næring.

Ifølge den amerikanske arkeologen Francis P. McManamon (2000:11) finnes det lite kunnskap om hva som er mest interessant for publikum, i hvilken grad tolkninger forstås og godtas, og ellers publikums forståelse av arkeologi. Kombinasjonen av manglende kunnskap om publikum og de nye policyene i kulturminneforvaltningen sannsynliggjør at en undersøkelse av arkeologien i hverdagskulturen, slik som Holtorf (2005) har foretatt, kan være interessant også for en norsk kontekst. På bakgrunn av at det i dag råder et ressursperspektiv i den arkeologiske kulturminneforvaltningen, kan man spørre om arkeologien bør bruke de verktøy den har for å legitimere og posisjonere seg?

Min undersøkelse tar utgangspunkt i Holtorfs definisjon av populærkultur, og jeg bruker begrepet synonymt med hverdagskultur og folkelig kultur i dag. Folket, eller det folkelige, kan i dag relateres til to ulike forståelser, der den ene viser til et statsapparat som handler på

vegne av innbyggerne, og den andre til en aktiv, debatterende gruppe individer. Uansett viser begrepet til en variert gruppe med ulike interesser, som gjerne står i konflikt med hverandre. Det eneste som forener dem i denne sammenhengen er at de ikke er arkeologer (Merriman 2004:2). Jeg tar utgangspunkt i en slik forståelse av begrepene folket, folk flest eller allmennheten, som en fellesbetegnelse på ikke-arkeologer. I bruk her viser begrepet som oftest til de meningsbærende, aktive individene som til sammen utgjør lokalbefolkning og besøkende på Beitostølen. Uttrykket arkeologiske kulturminner brukes i den betydning som er vanligst i dag, om kulturminner som er automatisk fredet (Kulturminneloven §4).

1.1 Problemstilling

Formålet med dette arbeidet er todelt. Først vurderes det, ved hjelp av intervjuer med representanter for ulike interesser i lokalsamfunnet, om Holtorfs teori om arkeologi i populærkulturen virkelig er relevant for hverdagskulturen på et konkret sted, Beitostølen. Deretter diskuteres funnene i forhold til om det er mulig å formulere en formidlingsstrategi på bakgrunn av Holtorfs teori, modifisert av interessene og meningene informantene uttrykker.

I grunnlaget for Holtorfs teori ligger et kontekstuellt syn på at arkeologien handler om vår egen kultur, i nåtiden. Kunnskap om fortiden er stort sett både utilgjengelig og uinteressant (Holtorf 2005:6). Målet bør derfor være å bygge bro mellom folkelige og akademiske forståelser for arkeologi (Holtorf 2005:14). Hans måte å gjøre det på er å peke på noen populære oppfatninger av arkeologi i den vestlige hverdagskulturen. I følge Holtorf (2005:26, 48, 62, 100) står ideer om eksotisk feltarbeid, skattejakt og detektivarbeid sterkt, og han mener det er mange ulike måter å verdsette kulturminner og arkeologi på. Ut fra forutsetningen om en demokratisk arkeologi, skapt av og for mennesker i dag, definerer han alle de ulike meningene som likeverdige. Han mener at kulturminners autenticitet er avhengig av observatøren, og at kulturminner er fornybare ressurser (Holtorf 2005:100, 118, 132). Holtorf peker på gevinstene ved å ødelegge arkeologiske spor og konkluderer med at arkeologiens magi ligger i å erfare det arkeologiske arbeidet og forestille seg fortiden (Holtorf 2005:147, 155).

Det interessante i Holtorfs teori er at han vil beskrive situasjonen slik den faktisk er i dag, han setter ikke opp en idealsituasjon sett fra en arkeologs standpunkt. Han har undersøkt og pekt på folkelige forestillinger om arkeologi, som gjerne er underkommuniserte innen academia. Holtorfs forsøk på å inkludere dem i forståelsen av arkeologi er derfor både spennende og utfordrende for det arkeologiske feltet. I og med at han mener kunnskap om

fortiden verken er særlig tilgjengelig eller relevant i dag, legger han fokus på dagens opplevelser av fortid (Holtorf 2005:6). Teorien blir interessant for formidling på Beitostølen på grunn av reiselivets grunnleggende fokus på gode opplevelser for turistene. Konsekvensene av teorien er også interessante å prøve ut på Beitostølen fordi utbyggingspresset i området trolig har provosert fram ulike meninger om kulturminners verdi og mening. Imidlertid er en ensidig vektlegging av mennesket og samtiden, i forhold til tingene og fortiden, svært kontroversiell i den akademiske arkeologien. Det er derfor interessant å undersøke hvor relevant teorien er for den folkelige hverdagskulturen på et sted der det legges så mye vekt på utbygging og opplevelser.

1.2 Materiale

I og med at Holtorfs teori handler om populære forestillinger om arkeologi generelt kan det stilles spørsmål ved om det er interessant å teste den på et så snevert område som Beitostølen. Ut fra hans ambisjon om å stille opp en ny, generell teori for arkeologi, ikke nok en teori i arkeologi (Holtorf 2005:14), bør teorien i prinsippet kunne testes hvor som helst i samtidens vestlige verden. Beitostølen ble valgt som studieområde fordi det er en aktuell formidlings- og forvaltningssituasjon der det er mange interesser knyttet til landskapsbruk, og dermed kulturminner, i et relativt lite og konsentrert område.

I løpet av de siste femti årene har Beitostølen blitt totalt forandret fra stølsgrend til vintersportsted og hytteområde (Møller 2003:7). Midt på 1980-tallet avgjorde kommunen at reiselivsnæring skulle være kommunalt satsingsområde (Robøle 1999:339). Landbruk og reiseliv er kommunens største næringer. På selve Beitostølen er landbruket nesten borte, og turismen helt dominerende (Møller 2003:92). I området er det i dag skianlegg, et utvalg butikker og serveringssteder, i overkant av tusen private hytter og rundt tre tusen senger i hoteller, leiligheter og utleiehytter (Erik Gjerdalen pers. komm. mai 2007; Møller 2003:88; Robøle 1999:337). Spesielt kjent er Beitostølen helsesportsenter, som ble bygd opp med utgangspunkt i Ridderrennet, og har kurs og tilbud for personer med ulike handikap hele året (Robøle 1999:343).

Beitostølens beliggenhet langs en av hovedveiene inn til Valdresflya og Gjendesheim, en inngang til Jotunheimen, gjør at turister har reist gjennom bygda sommerstid siden slutten av 1800-tallet (Møller 2003:23). På grunn av reiselivet har det vært, og er fortsatt, stort utbyggingspress og fokus på underholdning og opplevelse for besøkende. Oppland fylkeskommune har formidlingsansvaret for kulturminnene i området. Noen lokale interesser

som berører arkeologien, enten i form av landskapsbruk eller opplevelse, er kommunal forvaltning, reiseliv både som utbygger og tilbyder av aktiviteter, landbruk, annet næringsliv, skole, historielag, hytteeiere og turister. Det er representanter for disse interessene som er intervjuet.

De arkeologiske kulturminnene i området er hovedsakelig knyttet til middelaldersk jernutvinning, i tillegg finnes det en del fangstgroper og noen få gravhauger (Dahle 1988:4, 9; Larsen 2005:104). Det store omfanget av funn knyttet til produksjon av jern, indikerer at dette var et av de sentrale områdene i Norge for jernutvinning i middelalderen. De fleste kullgropene i området er fra 1100–1200-tallet, men til tross for få funn datert til vikingtid og tidligere, argumenterer Jan Henning Larsen for jernarbeid i området fra rundt Kristi fødsel (Larsen 2005:107–108). Området er likevel ikke så unikt eller typisk representativt at det er den sannsynlige hovedgrunnen til at fylkeskommunen ønsker å formidle kulturminnene. I så fall hadde det trolig vært gjort et arbeid med det allerede. Kulturhistorisk museum, UiO har gjort flere utgravninger i området de siste årene, foreløpig er resultatene fra en av dem publisert (Omeland 2000). I skrivende stund er det så å si ingen formidling av arkeologien i området. Det er laget et skilt til et bevart jernvinneanlegg i Orrelie, det er ikke satt opp. Bakgrunnen for å skilte akkurat nå på Beitostølen er reiselivets og kommunens ønsker om tilbud og opplevelser for turistene, og fylkeskommunens ønske om å nå mange med informasjon om kulturminner (Oppland fylkeskommune 2006).

Relevansen av Holtorfs teori er testet ut ved intervjuer av 11 personer som representerer 10 ulike interesser på Beitostølen. Kvalitativt intervju ble valgt som den metoden som gir best tilgang til andres observasjoner og erfaringer, hvordan de oppfatter det de gjør og ser, og tolker sine opplevelser (Weiss 1994:1). Informantene ble spurt om hva de legger i begrepene arkeologi og kulturminner og hvilken eventuell nytte og interesse arkeologi har eller ikke har. Deretter fikk de utdelt en brosjyre og fire modeller for skilting, med ulike fokus, og ble bedt om å beskrive hva de likte eller ikke likte ved de konkrete forslagene. På bakgrunn av informantenes synspunkter blir relevansen av Holtorfs teori vurdert (kapittel 4). Funnene er også brukt som kilde til å komme med forslag til hvordan, og eventuelt hvilke deler av teorien som kan brukes som verktøy til formidling av kulturminner (kapittel 6). Flere av informantene spurte hva arbeidet mitt skal brukes til, hva som kommer ut av det. Som et svar på dette, og i tråd med rådende ressurstankegang, vil noen konkrete formidlingsstrategier bli foreslått i kapittel 6.

1.3 Struktur

I kapittel 2 blir styrke og begrensning ved kvalitativ metode diskutert, mens kapittel 3 tar for seg hovedpunktene i Holtorfs teori. Teorien blir satt i sammenheng med noen sentrale utviklingstrekk i arkeologien de siste tiåra. Relevansen av faktorene Holtorf setter opp blir vurdert ved hjelp av intervjumaterialet i kapittel 4. Undersøkelsen fokuserer på hvilke deler av teorien som styrkes av funnene i mitt materiale, og hvilke som er mindre relevante. I kapittel 5 diskuteres trekk som framstår som sentrale i intervjumaterialet, men som ikke forklares tilfredsstillende ved hjelp av Holtorfs teori. Supplerende forklaringsmodeller blir dratt inn for å belyse disse tendensene i materialet.

Holtorfs teori, funnene i intervjumaterialet og diskusjonen av supplerende teorier blir kombinert i forslag til formidlingsstrategier for Beitostølen i kapittel 6. Kapitlet avsluttes med noen betraktninger omkring mine funn i forhold til eksisterende veiledninger og skiltplaner i kulturminneforvaltningen. I kapittel 7 blir arbeidet oppsummert med at de populærkulturelle elementene Holtorf peker på er viktige for folkelig opplevelse og engasjement rundt arkeologi. Forutsetningene og konklusjonene hans møter likevel motstand, kulturminnenes egenverdi og kunnskap om fortiden vurderes som både ønskelig og mulig. I dette spennet og mangfoldet er det arkeologien må arbeide.

2 Metode

For å undersøke de folkelige interessene på Beitostølen er kvalitative intervju valgt som metode. Styrken ved slike dybdeintervju er at de gir tilgang til andres erfaringer, og hvordan de oppfatter og tolker det de gjør og ser (Weiss 1994:1). Kvalitative studier kan brukes på en positivistisk måte, for å lete etter en felles sannhet, eller mer relativistisk, for å få fram ulike perspektiv (Postholm 2005:23). Dette arbeidet vil ha elementer av begge. Jeg leter dels etter ulike tenkemåter og forholdet mellom dem, dels etter en kunnskap om hva som er en god måte å formidle på. Kunnskapssynet styrer også begrepsbruken. De som ble intervjuet er kalt informanter, ut fra at jeg mener det finnes en virkelighet det går an å informere om, selv om den kan være lokal og ikke trenger å beskrive noen sannhet som gjelder for alle (Postholm 2005:84).

Validitet er en sentral utfordring ved kvalitativ metode. Fra et positivistisk utgangspunkt kan en spørre om informanten forteller sannheten. Det en får er den sannheten hun/han ønsker å presentere, i akkurat denne konteksten, noe som gjerne er like interessant (Postholm 2005:34; Weiss 1994:150). Likevel er det ofte mer fruktbart å arbeide med flere validiteter (Saukko 2003:17). Kvalitative studier kan for eksempel deles inn i studier av levd virkelighet, studier av diskurser og studier av kontekst (Saukko 2003:33). Hermeneutiske, strukturalistiske og kontekstualistiske studier er ikke så lette å kombinere, de bygger på ulike kunnskapssyn. Det oppstår gjerne indre motsetninger om en prøver å forstå en levd realitet, samtidig avdekke en diskurs og i tillegg sette temaet inn i sosiale og politiske sammenhenger. En analyse med dialog mellom disse tilnærmingene kan likevel være fruktbar for å forstå de mangfoldige sidene ved virkeligheten (Saukko 2003:34–35). Holtorf har studert en folkelig, populær diskurs om arkeologi og formulert en teori på bakgrunn av den. Mitt mål er i første omgang å få innsikt i noen at informantenes levde erfaringer og undersøke hvor relevant Holtorfs diskurs er for dem. Enkelte sosiale og politiske aspekt er og dratt inn. I mitt arbeid må derfor flere typer validitet vurderes i forhold til om de gir den pluraliteten og brobyggingen denne tilnærmingen kan vise om den er godt utført (Saukko 2003:35).

2.1 Intervjuform

Kvalitativt intervju er en samtale der forskeren og informanten arbeider sammen for å produsere informasjon som er nyttig for forskningsprosjektet. Intervjuer setter rammene for tema og informanten forteller om sine erfaringer og synspunkter innenfor disse rammene (Weiss 1994:65). Informantene på Beitostølen ble valgt for å få kontraster i eierskap og ansvar, økonomisk utbytte, tilknytning og engasjement omkring arkeologiske kulturminner i landskapet. 11 personer er intervjuet, de representerer 10 ulike interesser. Disse ti interessene er: to ulike kommunale forvaltningsetater, en utbygger innen reiseliv, to personer for opplevelsestilbud innen reiseliv, en fra landbruk, en fra annen næring i området, en fra skole, en fra historielag, en hytteeier og en korttidsturist. Ved kvalitative intervjuer snakker man sjelden med mange nok til å få noen statistisk informasjon gyldig for store grupper, men metoden gir større mulighet til å gå i dybden med den enkelte (Weiss 1994:9).

Representantene for de 10 interessegruppene er valgt ut fra et ønske om maksimal kontrast i interesser (Weiss 1994:23). En av fordelene ved å fokusere på mest mulig kontrast er at dersom noe går igjen hos alle, er det ganske sannsynlig at dette er noe generelt (Weiss 1994:24).

Gode spørsmål er vanskelig å definere krav til. Et godt spørsmål er et som gjør det lett for informanten å komme med den informasjonen som er interessant for studiet (Weiss 1994:73). Jeg ønsket å få fram informantenes umiddelbare refleksjoner omkring arkeologi. Videre ville jeg se på om det var noen forskjeller i synet på arkeologi på et generelt og konkret nivå, og hvordan meningene kom fram i forhold til konkrete formidlingsforslag. Intervjuguiden min (vedlegg 2) gikk derfor fra åpne spørsmål om arkeologi generelt, til kulturminner på Beitostølen. Deretter fikk informantene utdelt og fire eksempler på skilt med ulik vinkling (vedlegg 3–6) og en brosjyre (ikke lagt ved) som de ble bedt om å vurdere. Den samme grunnstammen ble fulgt gjennom alle intervjuene, mest mulig naturlig i forhold til informantens refleksjoner og innspill. Det å få skiltmodeller å se på, kan ha begrenset vurderingene og gjort at informantene ikke tenkte i andre baner enn de som var foreslått. Jeg vurderte det likevel som en større fordel enn ulempe å ha et konkret utgangspunkt for refleksjoner om noe så visuelt som skilt.

Før intervjuet fikk informanten et brev (vedlegg 1) med kontaktinformasjon, opplysninger om oppgavetema, anonymitet og muligheten for å trekke seg når som helst. I intervjusituasjonen tok jeg stort sett rollen som respektfull student, som ønsker å lære mer om informantens situasjon (Weiss 1994:66). Videre forsøkte jeg å be om mest mulig

konkrete eksempler, noe som nesten alltid er en fordel for å få fram relevant informasjon om informantenes spesifikke utgangspunkt (Weiss 1994:71). Intervjuene ble tatt opp på kassett, de fleste intervjuene varte 30–45 min. I transkriberingen er gjentakelser, typisk muntlige former og pauser ikke notert, for øvrig er utsagnene gjengitt i tråd med språkformen til den enkelte.

2.2 Hvordan fungerte intervjuene?

Utvalget av informanter fungerte i stor grad som forventet. Det var lett å komme i kontakt med folk, og de var velvillige til å delta. Representantene for hver gruppe ble valgt ut fra oversikter fra kommunen og søk på den aktuelle gruppen på Internett. Dermed ble utvalget muligens ikke helt representativt fra hver gruppe, men derimot kanskje en som allerede definerer seg selv som en representant eller frontfigur. Dette kan være en medvirkende årsak til at flertallet av informantene er menn, har høyere utdanning, og aldersmessig ligger rundt 40–50-åra.

Intervjuguiden viste seg å ha noen svakheter. Flere av informantene trodde jeg var ute etter faktaopplysninger om lokale kulturminner, og jeg lyktes ikke alltid i å få en felles forståelse av at jeg ønsket mer personlige refleksjoner omkring arkeologi. Det at de svarte som de gjorde forteller likevel mye om hva som assosieres med arkeologi. Videre kan det ha hatt betydning at alle unntatt korttidsturisten var blitt kontaktet via telefon eller e-post på forhånd, og visste at tema skulle være Beitostølen og arkeologi. De var dermed innstilt på å snakke om Beitostølen konkret før intervjuet startet, og gikk gjerne rett på sak. Min plan om å begynne generelt, og etter hvert snevre inn, fungerte derfor ikke alltid som forventet. En annen utfordring var å få en god kommunikasjon med den ene kommunale representanten, utbyggeren og turistene. Kanskje var deres perspektiv så ulikt mitt at jeg ikke stilte de spørsmålene som ville ha vært mest relevant for dem. Spesielt forvaltningsrepresentanten og utbyggeren kan dessuten ha hatt negative forventninger til situasjonen, siden deres mest konkrete kontakt med arkeologi tidligere trolig har vært konkrete konfliktsaker om landskapsbruk. Alle intervjuene ga likevel nyttig og relevant informasjon.

Rollefordelingen i intervjuet varierte med informantene. Bortsett fra de to turistene ble alle møtt på deres hjemmebane, enten på arbeidsplassen eller der de bor. Dette regnes som en fordel for å gi trygghet i situasjonen og for å få deres perspektiv (Weiss 1994:58). Noen var bekymret for at de ikke kunne gi meg relevant informasjon. Andre tok kanskje min spørrende holdning for usikkerhet og forsøkte å ta styring over situasjonen og temavalget. Flere hadde

en tendens til å gi generaliserte svar, det kan være en måte å ta over definisjonen av hva som er viktig og kanskje skjule sin egen holdning (Weiss 1994:73). Mye struktur kan være en svakhet, at «en får det en spør om» og ikke informantens eget perspektiv. Men det kan og være en styrke. I etterarbeidet viste det seg at det var de mer strukturerte intervjuene som ga mest relevante resultat.

2.3 Analyseform

Semiotiske og narrative analyser som den Holtorf har gjort, er nyttige for å avdekke kjernelementer i kulturell tekst. En fare ved å ta utgangspunkt i diskursen han presenterer, er at en fort kan tre formalismen over det som studeres. En kan alltid finne den strukturen en leter etter. Nyanser og ambivalenser, som nettopp er det som gjør historien interessant, går gjerne tapt i en slik analyse (Saukko 2003:103, 105). I mitt arbeid blir graden av samsvar med diskursen nyansert (kapittel 4), og noen av ambivalensene påpekt og diskutert for seg (kapittel 5).

Arbeidet med analysen skjer i alle ledd av forskningsarbeidet og er sjelden linjær, men hopper fram og tilbake i hele perioden (Postholm 2005:105; Weiss 1994:152). Allerede i intervjusituasjonen og i transkriberingsarbeidet var det flere ganger informasjon og formuleringer som utmerket seg som akkurat det jeg hadde forventet, som vil gå rett inn i kjernen av tema. Det dukket også opp overraskende vinklinger og sammenhenger. Materialet ble derfor angrepet fra to vinkler. Først så jeg etter sentrale tema i hvert enkelt intervju, informasjon som gikk igjen i flere intervjuer, og hva jeg har lært som jeg ikke visste. Dette kan kalles en relativt åpen koding (Postholm 2005:88; Weiss 1994:185). Deretter ble materialet gjennomgått en gang til, og informasjonen knyttet opp til forhåndsdefinerte kategorier, som i denne sammenhengen er Holtorfs teori (Postholm 2005:89; Weiss 1994:154).

2.4 Hvordan fungerte analysen?

I arbeidet med intervjuer slik som dette blir det svært tydelig at presentasjon og analyse av materialet ikke kan skilles. Kategoriene skapes av min vurdering av relasjonen til Holtorfs tese, og av min tolkning og koding av utsagn. Graden av samsvar med Holtorfs 12 teser og de 14 samtidige verdsettingene av kulturminner, som er presentert i hans tese 8, er listet opp i tabellform. En slik presentasjon låser imidlertid svarene svært fast. Den synliggjør lite av variasjonen og usikkerheten i informantenes utsagn og min tolkning, og kan gi et falskt bilde

av representativitet. Svarene er derfor nyansert i en direkte og en indirekte kategori. Der den direkte kategorien er brukt har informanten kommet med formuleringer som ligger svært nært opp til innholdet i den enkelte tesen eller verdsettingen. Er utsagnene løsere knyttet til temaet og i større grad et resultat av min vurdering og tolkning, settes de opp som indirekte. Der samme tema omtales både direkte og indirekte er bare den direkte formen ført opp, som den sterkeste. Relasjonen til Holtorfs teori er ytterligere nyansert i resten av materialkapitlet (kapittel 4).

Noen av temaene som framstår som svært sentrale i den første, åpne kodingen av materialet blir lite dekket når funnene bare kobles til tesene og verdsettingene Holtorf setter opp. Selv om synspunktene har en viss relasjon til teorien hans, framstår andre, supplerende tolkninger av den folkelige diskursen og de samfunnsmessige omgivelser som mer relevante. Disse temaene og tolkningene blir derfor presentert og diskutert i et eget kapittel (kapittel 5). I formidlingsstrategiene (kapittel 6) beskrives noen konsekvenser og handlingsmuligheter ut fra erfaringene, diskursen og de samfunnsmessige omgivelsene som er påpekt og diskutert. Som en del av dette blir også informantenes konkrete innspill til god formidling presentert, brukt og utdypet med noe formidlingsteori. Generelt er kodingen gjort både ut fra samtalen om arkeologi generelt og vurderingen av skilteksempler. Det avgjørende er samsvar med den aktuelle tesen eller tematikken.

2.5 Oppsummering

I likhet med mange andre metoder, fungerer både tekstanalyser og kvalitative intervjuer slik at man til en viss grad kan finne det man leter etter. Svarene man får er avhengige av spørsmålene som stilles, og det er vanskelig å få øye på det man ikke har noen forestilling om på forhånd (Nyland 2003:52). I mitt arbeid former Holtorfs diskursanalyse og teori om arkeologi som populærkultur både tema for intervjuene og analysen av dem. Informantene er valgt ut for å gi en bredde av ikke-arkeologiske perspektiver på arkeologi. Spørsmålene de fikk går fra å omhandle arkeologi generelt, til kulturminner på Beitostølen, og mer konkret ulike former for skilting av kulturminner. Utvalget og intervjuguiden fungerte stort sett som forventet. Selv om intervju av 11 personer ikke gir et statistisk representativt utvalg, gjør utvalget av personer med mest mulig kontrasterende interesser at man kan anta at element som går igjen hos de fleste, også kan gjelde for en større gruppe (Weiss 1994:24).

I kodingen av temaer i forhold til Holtorfs diskursanalyse og teori viser det seg et behov for å nyansere graden av samsvar med teorien, både i tabellform og i beskrivelsen i material-

kapitlet (kapittel 4). Det er dessuten enkelte temaer som framstår som svært sentrale i en åpen koding av intervjuene, som ikke blir tilfredsstillende diskutert ved hjelp av Holtorfs teori. De mest sentrale av disse diskuteres derfor for seg i forhold til supplerende kulturelle og sosiale analyser (kapittel 5). I intervjuene kommer det dessuten mange konkrete forslag til god skilting og formidling som, i tillegg til analysen, er nyttig for utarbeidelsen av en formidlingsstrategi. De valgte metodene har dermed vist seg nyttige til å avdekke erfaringer som kan brukes til å diskutere en diskurs, og til å peke på noen politiske og økonomiske rammer for erfaringene og diskursen.

3 Holtorfs teori om arkeologi som populærkultur

Cornelius Holtorfs teori i boka *From Stonehenge to Las Vegas Archaeology as popular culture* er det verktøyet jeg ønsker å teste ut i forhold til mitt materiale. Her vil teorien vil presentert og diskutert i forhold til sentrale arkeologiske rammer. Prosjektet hans er å redefinere den akademiske meningen i termen arkeologi, og foreslå en ny, generell teori for arkeologi (Holtorf 2005:vii, 14). Utgangspunktet er arkeologi som populærkultur, som også er tittel på boka der teorien legges fram. Framgangsmåten han har valgt er å sette opp tolv teser, de to første presenterer de idemessige forutsetningene, de seks neste peker på ulike sider ved arkeologi i dagens populærkultur, mens de fire siste tesene viser konsekvenser for arkeologi generelt og som fag spesielt (Holtorf 2005:15).

Holtorfs 12 teser (min oversettelse)

De arkeologiske rammene

1. Det viktige spørsmålet om minner er hvorfor folk husker fortiden på en viss måte til en viss tid (Holtorf 2005:5).
2. Arkeologi handler hovedsakelig om vår egen kultur i nåtiden (Holtorf 2005:15).

Populære forestillinger om arkeologi

3. Arkeologi handler om å lete etter og finne underjordiske skatter (Holtorf 2005:26).
4. Arkeologisk feltarbeid handler om å gjøre oppdagelser under tøffe forhold på eksotiske steder (Holtorf 2005:48).
5. Arkeologen er en fortidens detektiv (Holtorf 2005:62).
6. Prosessen med å gjøre arkeologi er viktigere enn resultatet (Holtorf 2005:74).
7. Arkeologiske steder og artefakters mening har alltid endret seg, og kan ikke fikseres (Holtorf 2005:80).
8. Arkeologiske steder betyr svært forskjellige ting for forskjellige folk, og alle disse meningene er like viktige (Holtorf 2005:100).

Konsekvenser for arkeologien

9. Autentisitet avhenger av observatørens kontekst (Holtorf 2005:118).
10. Fortiden gjenskapes i hver nåtid, og er dermed en fornybar ressurs (Holtorf 2005:132).
11. Noen ganger kan en oppnå/tjene mye på effektivt å ødelegge et gammelt sted (Holtorf 2005:147).
12. Erfaringen av arkeologisk praksis, og forestillinger om fortiden, er det som skaper arkeologiens magi (Holtorf 2005:155).

3.1 De arkeologiske rammene

I de to første punktene setter Holtorf opp det teoretiske bakteppet. Han knytter seg sterkt til postprosessuelle tenkemåter, og til de siste tiårenes økende arkeologiske interesse for forholdet mellom folk og arkeologi. Gjennom å legge vekt på hvordan og hvorfor folk husker viser han sin tilknytning til en antroposentrisk tenkemåte, sentrering om mennesket, i motsetning til tingene.

3.1.1 Kontekstuell postprosessualisme

Den første av Holtorfs (2005:5) teser om arkeologi sier at det viktige spørsmålet om minner er hvorfor folk husker fortiden på en viss måte til en viss tid. Utgangspunktet er den folkelige fascinasjonen for arkeologi i dagens samfunn, som han mener bunner i at arkeologi tilbyr noen rike metaforer og meningsfulle erfaringer som er sentrale i vårt samfunn (Holtorf 2005:2). Han støtter seg på nyere sosiologiske studier, for eksempel Fentress & Wickham (1992), som peker på at alle minner er avhengige av de sosiale, politiske og etiske rammene for dem som husker. Dermed blir det viktig å se at minnene er skapt i samtiden, at det er flere mulige måter å huske på, og at det er situasjonen minnene skapes i som er interessant (Holtorf 2005:3, 5).

I tråd med et tydelig kontekstuellt, postprosessuelt perspektiv (Hodder 1999:182) presenterer Holtorf sine egne rammer, geografisk, tidsmessig, og akademisk. Michael Shanks framheves som hans lærer og veileder, og som en som har inspirert og påvirket hans tenking (Holtorf 2005:viii). Shanks og Holtorf har diskutert relativismen og absoluttismen i arkeologi fra et felles ståsted i the Lampeter archaeological workshop (Berglund 2000:108). Shanks er sammen med Christopher Tilley en sentral teoretiker innen postprosessuell arkeologi. Slik de gjør i boka *Social theory and archaeology*, diskuterer også Holtorf hva arkeologisk teori bør handle om. Shanks og Tilleys primære studiefelt er tekstproduksjonen og de dominerende teoretiske diskursene i samtidens arkeologi, mens Holtorf vil undersøke diskursene utenfor det akademiske feltet (Holtorf 2005:9; Shanks & Tilley 1987:vii). Det er et sammenfall i ønsket om å kontekstualisere arkeologien, å studere og eventuelt endre maktstrukturer (Holtorf 2005:6; Shanks & Tilley 1987:vii).

Arkeologien i nåtiden har vært tema for mange arbeider etter at det på 1980-tallet vokste fram en omfattende kritikk av den objektivistisk og positivistisk rettede prosessualismen. Shanks og Tilleys arbeider karakteriseres av ønsket om å artikulere en kritikk og skape et alternativ (Shanks & Tilley 1989:1). Når Holtorfs arbeid blir gitt ut 15–20 år etter de mest intense debattene, har postprosessuelle perspektiver i større grad blitt normalvitenskap

(Johnson 1999:186). Holtorf bruker likevel en del tid på å argumentere mot objektivistiske synspunkter. Årsaken er kanskje at de fortsatt har en sterk plass i allmennheten og kulturminnevernforvaltningen (Brattli 2006:6), selv om det arkeologiske miljøet har endret tankegods. Både Holtorf og hans inspiratorer kritiserer den akademiske arkeologien, men samtidig presenteres arbeidene deres klart innenfor denne formen (Bender 1989:12, Olsen 1989:20). Innhold og struktur i teksten, legitimering gjennom referanser, og til dels også målgruppe, er innenfor de faglige standardene.

Shanks og Tilley formulerer om at den arkeologiske fortiden ikke kan finnes, men må skrives og gis en form i dag, finnes igjen i Holtorfs understreking av skapingen av fortid i samtiden (Holtorf 2005:3; Shanks & Tilley 1987:13). Denne bruken av strukturalistisk tankegods er mer eksplisitt hos Shanks og Tilley (1987:25), men ligger i bunnen også for Holtorfs arbeid. En sentral forskjell mellom Shanks & Tilley og Holtorfs teorier er at Shanks og Tilley ønsker å diskutere forholdet mellom sosial praksis og materiell kultur i nåtid og fortid (1987:79–116, 1989:3), mens Holtorf så å si bare legger vekt på samtidens sosiale strukturer (2005:6).

I det norske arkeologiske miljøet blir kontekstuelle perspektiver mer og mer fram-tredende utover 1990-tallet. I forhold til temavalg tidligere, er det en liten eksplosjon av norske magister/ hovedfagsoppgaver som tar opp forskerens rolle, hva kunnskap er og hvordan den blir produsert (bl.a. Johnsen 1992; Myhre 1993; Svestad 1993; Trøim 1992). Det blir skrevet oppgaver som tar opp forvaltning eller formidling (Lind 2004; Melle 2003; Pramli 1999; Thommessen 1993), og andre som tar opp forholdet mellom kulturminnevernet og spesielle interessegrupper, som landbruket (Mjaaland 2004), turistnæringen (Pettersen 2003) og media (Normann 2002). Også i doktorgrader behandles arkeologiens filosofi og fortellinger, og problemstillinger i kulturminnevernforvaltningen (bl.a. Brattli 2006; Ekeland 1998; Hygen 1999; Nesheim 1999; Nilsen 2003; Solli 1996; Svestad 2003).

Universitetet i Tromsø og NTNU i Trondheim utmerker seg som de universitetene som produserer flest studentarbeider om forskningsproduksjonen og fagets kontekst. NIKU ble opprettet i 1994, og jobber med og utfører studier på formidling og forvaltning av arkeologi (NIKU 2007; Skar 2001a:5). Den samme utviklingen viser seg i arkeologiske tidsskrifter som *Norwegian Archaeological Review* og *Primitive tider*. Internasjonalt ble tidsskriftet *Public archaeology*, som har som formål å diskutere arkeologi i forhold til samfunnsinteresser i dag, startet opp i 2000 (Ascherson 2000:1).

3.1.2 Arkeologien i samtiden

Holtorfs sier i tese 2 at arkeologi hovedsakelig handler om vår egen kultur i nåtiden. Gjennom sin ensidige vektlegging av samtiden bryter Holtorf (2005:15) med de fleste dominerende arkeologiske perspektiver. I den postprosessuelle retningen har det vært mye fokus på sosiale strukturer og kulturelle meninger både i fortid og samtid (Olsen 1998:90). Fortiden og det materielle har til tider fått lite fokus i forhold til selvrefleksjoner og utforskning av maktstrukturer i dag. Likevel ender de fleste opp med en form for kombinasjon. Både prosessualister og postprosessualister har fornyet sin tenkning og viser økende forståelse for alternativet (Berglund 2000:113). Postprosessuelle ideer prøves ut i praksis (bl.a. Ekeland 1999; Nilsen 2003; Solli 1994), og arbeider med et grunnleggende objektivistisk vitenskapssyn gjør et poeng av at vi kan ikke finne absolutte sannheter (Feder 2006:22). Mange definerer et pragmatisk standpunkt, der sannhet og kunnskap verken er relativt eller objektivt, men en intersubjektiv enighet i forskersamfunnet. Man tror det som er godt nok begrunnet inntil videre (Bergsvik 2001:73; Feder 2006:40; Kristiansen 1999:11, Merriman 2004:7; Rorty 1985:7). Mange er uenige i, og lei av, de dekonstruksjonistiske diskusjonene om hvordan subjektet, mennesket, skaper objektet. Bjørnar Olsen formulerer det som en vending tilbake mot det materielle, hvordan objektet former subjektet (Olsen 2003:100). Britt Solli konkluderer i sitt doktorgradsarbeid blant annet med at Shanks & Tilleyes ideer om en fullstendig demokratisk og pluralistisk arkeologi virker umulig å gjennomføre i praksis (Solli 1996:225). Det interessante i Holtorfs arbeid er at han i stor grad følger vitenskapssynet og forutsetningene han har definert helt ut, virkelig utforsker arkeologien i dagens samfunnssammenheng, og foreslår noen veier videre på bakgrunn av det.

Nåtidsfokuset har fått ulike retninger innen arkeologi, for eksempel arkeologiske utgravninger og analyser av nær fortid og samtid (bl.a. Buchli & Lucas 2001; Burström 2006; Campbell & Ulin 2004). En annen retning er studiet av ulike fortidsforståelser, og dermed ulik verdisetting og behandling av gammelt materiale, spesielt i forhold til urbefolkninger (bl.a. Layton 1989).

3.1.3 Folkets arkeologi

I tesene 1 og 2 definerer Holtorfs sitt fokus som den folkelige, populære arkeologien. I engelsktalende land dekker begrepet *public archaeology* studier av forholdet mellom arkeologi, kulturarv og folk flest. På norsk har vi ikke noe tilsvarende uttrykk som dekker et arkeologisk felt med fokus på det forvaltende og formidlende, illegal kulturminnehandel og folkelige interesser (Merriman 2004:2). Her vil uttrykket *folkets arkeologi* bli brukt.

Begrepet folkelig arkeologi ble vanlig i amerikansk arkeologi fra 1970-tallet, knyttet til kulturressursforvaltningen. Den amerikanske benevnelsen er *Cultural resource management*, CRM. Folkets arkeologi kan handle om folkeopplysende arkeologi, og om folkelige tolkninger av arkeologi (Jameson 2004:21). Et styrket amerikansk lovverk og økende krav rundt utbygging ga økt arkeologisk forvaltning, og grobunn for en egen arkeologisk retning med fokus på det folkelige (Jameson 2004:31). Det vokste og fram en innsikt om at en behøver et sterkt folkelig engasjement for å få tilfredsstillende vern og undersøkelser av kulturminner (Merriman 2004:3). I 1970 avslutter de amerikanske arkeologene Fritz og Plog (1970:412) en artikkel med at dersom ikke arkeologer klarer å gjøre forskningen sin mer relevant for den moderne verden, vil verden i økende grad finne ut at den greier seg uten arkeologer. Mange har senere gjentatt liknende utsagn om at arkeologer i for stor grad skriver for andre arkeologer, og bør gjøre seg mer interessant for folk og samfunn (bl.a. Andreassen 2006:12; Feder 2006:10; Skeates 2000:124). For noen bygger dette standpunktet på ideen om at arkeologien og vitenskapen sitter med kunnskapen og sannheten. Denne kunnskapen bør spres ut til folket slik at de forstår arkeologiens verdi, og støtter opp om faget (Merriman 2004:6).

Det er i denne sammenhengen Holtorfs teori setter opp et interessant alternativ i sin insistering på et mangfold av perspektiver, som alle er like viktige (Holtorf 2005:100). Han tar utgangspunkt i hvordan arkeologi verdsettes av ikke-akademikere i en vestlig kultur (Holtorf 2005:11). Teorien hans handler derfor mindre om hvordan arkeologi burde være, sett innenfra et arkeologisk perspektiv, men forsøker å peke på noen sider ved det som faktisk er. For Holtorf handler det mer om at arkeologer bør interessere seg for folk og samfunn, i motsetning til at folk burde synes arkeologien er mer interessant. Han er dermed en teoribygger for den folkelige arkeologien, gjennom sitt forsøk på å bygge bro mellom folkelige og den akademiske forståelser, og skape en teori som inkluderer begge.

3.2 Arkeologi i populærkulturen

I tesene 3 til 8 redegjør Holtorf for noen sentrale arkeologiske elementer som han finner i populærkulturen.

3.2.1 Feltarbeid og skattejakt

I tese 3 sier Holtorf (2005:26) at arkeologi handler om å lete etter og finne underjordiske skatter. Skatter under overflaten er en utbredt ide, både som bilde på arkeologi, og som metafor. Holtorf (2005:17) peker på opp-ned-forholdet som av noen filosofer og lingvister blir

sett på som en grunnleggende binær motsetning som styrer tankemåten vår, og undergrunnen som en viktig metaforisk ide i vår kultur. En kan grave etter fantastiske verdier, etter seg selv eller etter sannheten (Holtorf 2005:25, 30, 33). Det litt mystiske ved det underjordiske viser seg blant annet ved at jorden kan beskrives som en (eventuelt hellig) organisme. Jorden kan «avkles» eller «voldtas», den kan «føde» gjenstander, og miljøvernere snakker om jorden i terminologi av sykdom og faren for død (Holtorf 2005:35,37). Tese 4 beskriver ideen om arkeologisk feltarbeid som det å gjøre oppdagelser under tøffe forhold på eksotiske steder (Holtorf 2005:48). Her peker Holtorf (2005:40) på noen sentrale forestillinger om arkeologi: feltarbeidet utført av en distrè skjeggete professor med forstørrelsesglass, eller en hard, barka mann i khakiklær, under ekstreme forhold. Filmene om Indiana Jones, som det ene forsidebildet på min undersøkelse er hentet fra, viser den mest kjente representanten for den siste typen. Stereotypiene kan kobles til tematikk omkring kolonialisering, romantisk utforskning, friluftsliv, action, styrke og alkohol. De har blitt forsterket gjennom en stor mengde filmer, dokumentarprogram, skjønnlitteratur, magasiner, reklame, tegneserier, dataspill, leker og temaparker og så videre. Arkeologi er en populær ide som innebærer romantikk, eventyr, spenning, eksotiske lokaliteter, skattejakt og kamp for en god sak (Holtorf 2005:43–46). Holtorf (2005:42, 48) peker på at bildet stemmer til en viss grad og virker tilbake på arkeologers selvforståelse og valg, på beskrivelsene av egne felterfaringer, og på rekrutteringen til arkeologi.

Holtorf (2005:57) kontekstualiserer de populære ideene ved å vise til arkeologens tolkninger og valg gjennom hele analyseprosessen, arkeologi er ikke bare spennende feltarbeid og funn av skatter. Han støtter dermed ikke fullt og helt opp om at disse stereotypiene sier alt som er nødvendig å si om arkeologi. I forhold til den populære forestillingen presentert i tese 5, om arkeologen som en fortidens detektiv, er motsetningen til hans egen holdning tydeligere. Den populære ideen om arkeologen som finner ting fra fortiden, og som bruker dem som spor og bevis på noe som har skjedd, sporer han tilbake til et epistemologisk paradigme fra 1800-tallet (Holtorf 2005:63). En slik tro på at fragmenterte spor kan fortelle sannheter om helheten og fortiden strider mot det grunnleggende nåtids- og menneskefokuset i hans teori. Som støtte for sitt eget standpunkt gjentar han den moderne tolkende arkeologiens argument om at forståelse, klassifisering og mening alltid er avhengig av tolkning. Tolkningen gjøres alltid i en bestemt tid av en bestemt person, som bringer med seg sine perspektiver og fordommer (Holtorf 2005:69). I videreføringen av dette sier Holtorf i tese 6 at prosessen med å gjøre arkeologi er viktigere enn resultatet (Holtorf 2005:74). Prosessen med jakt og tolkning er noe av det som gjør arkeologi så spennende. Å avslutte

prosessene, faktisk forstå alle fortidens hemmeligheter, ville være både frustrerende og synd. Det er bedre å begjæret ved like enn å oppfylle behovet (Holtorf 2005:74). Tese 6 er en nødvendig følge av Holtorfs grunnleggende fokus på konteksten i samtiden. Dersom det verken er interessant eller mulig å si noe om fortiden, må nødvendigvis den undersøkende prosessen være viktigst.

3.2.2 Et mangfold av meninger

Det neste sentrale poenget hos Holtorf (2005:80, 100) er hvordan arkeologiske gjenstanders har ulik mening til ulikt tid, tese 7, og for forskjellige mennesker, tese 8. Han understreker videre at de forskjellige meningene er likeverdige og ikke kan fikseres. De fleste arkeologer vil være enige i at gjenstander kan ha ulike meninger, men mange vil protestere mot likeverdigheten. I forhold til endringene over tid, kritiserer Holtorf arkeologien for å være mest interessert i tingens mening da den ble produsert. Han er opptatt av å få fram alle typer bruk også i etterkant, blant dem dagens bruk som arkeologisk kilde (Holtorf 2005:80). Ved hjelp av intervjuer har Holtorf studert ulike menneskers verdsetting av kulturminner i samtiden. Undersøkelsene hans er foretatt i Tyskland i nærmområdene rundt en stående stein fra tidlig bronsealder (menhir), en neolittisk gravhaug og flere megalittiske gravkammer. Han finner 14 ulike måter å verdsette kulturminnene på i dag: monumentalitet, faktadetaljer, kommersiell bruk, sosial orden, minner, identitet, estetikk, refleksjon, eventyr, aura, magi, nostalgi, framskritt og ideologi (Holtorf 2005:92–111).

Holtorfs ambisjon om en fullstendig demokratisk arkeologi, der alle disse verdsettingene er like relevante som det tradisjonelle arkeologiske ønsket om kunnskap, er omdiskutert. Et annet syn forfektes for eksempel av den amerikanske arkeologen Kenneth Feder, som over flere tiår har studert såkalte fringe arkeologiske eller pseudoarkeologiske teorier. Han er, i likhet med Holtorf, opptatt av de populære ideene om arkeologi, men har en helt annen mening om hvordan arkeologer bør forholde seg til dem. Feder (2006:331) poengterer at bildet vi har av fortiden alltid vil være konstruert til en viss grad, men mener at noen konstruksjoner er mer plausible enn andre. Validiteten kan testes gjennom den vitenskapelige metodologien. Metoden han setter opp er: først å indusere hypoteser eller forklaringer på bakgrunn av observasjoner. Deretter deduseres visse element som må være sanne for at hypotesen skal bli sann, til slutt kan hypotesen testes gjennom tester av de deduserte elementene (Feder 2006:33). Han drar deretter inn Occams regel som sier at den enkleste forklaringen, med færrest forutsetninger, gjerne er den beste og rette (Feder 2006:34). Ved hjelp av metodologien viser han at mytene om blant annet Atlantis, utenomjordiske

pyramidebyggere, og kreasjonisme er nettopp myter, ikke sannheter (Feder 2006). Samtidig er han opptatt av å få fram de virkelige mysteriene i den arkeologiske vitenskapen, som de paleolittiske hulemaleriene i Frankrike, Mayasivilisasjonens vekst og fall, og Stonehenge (Feder 2006:311–332). Feder, og flere med han, stiller dermed opp et svært klart skille mellom ideer og stereotyper som er vitenskapelig valide, og de som er feil, løgn, myter og misforståelser og bør bekjempes (Fagan 2006:362; Feder 2006:331). Holtorf bruker en artikkel Denis Byrne skrev i 1991 til å argumentere for at arkeologer som Feder ikke gir en kunnskap folk faktisk mangler, men omskolerer dem til støtte for egne, kanskje tvilsomme formål. Holtorf (2005:12) mener at arkeologer bør verdsette alternative tilnærminger for det de er, heller enn å kritisere dem for det de ikke er.

Holtorf og Feders ulike interesse og fokus bunner til syvende og sist i en grunnleggende uenighet om hva vi kan ha kunnskap om. Fordelen med et positivistisk perspektiv på folkelig engasjement, som Feders, er at det sikrer bevaring av steder og dokumentasjon for framtiden. Svakheten er at mangfold og konflikt er grunnleggende i den folkelige interessen, det blir dermed lite fruktbart å rette på «feil» tro og meninger (Merriman 2004:6). Fordelen med den tilnærmingen Holtorf er en ganske ytterliggående representant for, er at den tar hensyn til handling. Uansett hva arkeologer sier, vil folk gjentolke og forhandle om mening ut fra sin egen personlige agenda. Det blir mer fruktbart å arbeide ut fra innsikten i hva som faktisk skjer, enn å prøve å tvinge alle inn i samme tenkemåte. Svakheten med perspektivet Holtorf representerer, er at det kan ende i en fullstendig relativisme og ukritisk feiring av folkelig engasjement, uansett innhold og politisk orientering (Merriman 2004:7).

3.3 Konsekvenser for arkeologien

Holtorf tar utgangspunkt i at arkeologi handler mest om nåtiden, og han ønsker å inkludere folkelige, populære oppfatninger av arkeologi fullt ut. Et slikt syn medfører flere kontroversielle endringer av fundamentale arkeologiske ideer. Han setter opp de mest sentrale konsekvensene i tesene 9–12.

3.3.1 Alternativ autenticitet

I tese 9 argumenterer Holtorf (2005:118) for at kulturminners autenticitet er fullstendig avhengig av konteksten og observatøren. Samtidig er autenticitet, det genuine og faktiske, den viktigste enkeltegenskapen for opplevelsen av arkeologiske funn og utstillinger (Holtorf 2005:115). Holtorf ser det som en sentral oppgave for arkeologien å forsyne samfunnet med autentiske erfaringer av den arkeologiske fortiden. Erfaringene oppstår i forhandlinger

mellom arkeologer og andre. Ved hjelp av placeboeffekten kan en kopi gi samme opplevelse av autentisitet som originalen, om man ikke vet at det er en kopi. En ny rekonstruksjon kan være mer tro mot gjenstanden slik den var da den ble laget, enn restene vi finner nå, hundrevis av år senere. Holtorf (2005:129) konkluderer ut fra dette med at det som bør studeres, er hvordan materialitet, autentisitet, aldersverdi og fortidighet skapes og forstås. I tillegg er det relevant å se på gjenstandenes estetiske egenskaper, sosiale rolle og funksjon, og meningen med å skape dem. Igjen er det menneskets tanker og opplevelser av arkeologi i dag som er i fokus, den samme autentisitetsopplevelsen kan skapes på mange måter, ganske uavhengig av gjenstanden i seg selv. Holdningen bygger på at han mener dagens populære arkeologiske praksis er både viktigere og mer interessant enn hva det skiftende vitenskapssynet kan fortelle om gjenstander i fortiden. Kunnskapen om hva som hendte for lenge siden er enten utilgjengelig eller irrelevant, men arkeologien er likevel signifikant, fordi den lar oss bruke fortidens mennesker til et mangfold av nåtidige interesser, behov og ønsker (Holtorf 2005:6).

3.3.2 Ødelagt og fornybar

I og med at det er mennesket i dag, og dets skapelse av arkeologi som er utgangspunktet, definerer Holtorf (2005:132, 147) fortiden som fornybar ressurs i tese 10, og omtaler gevinstene ved å ødelegge arkeologiske funn eller lokaliteter i tese 11. Han peker på at stadig flere kategorier defineres og verdsettes som historiske objekt. Disse definisjonene endres over tid, slik at det vi tar vare på i dag kanskje ikke vil bli sett på som verdifullt i framtiden (Holtorf 2005:130–132). I og med at vi gjerne liker det sjeldne, utrydningstruede og eksotiske kan materialet faktisk bli mer verdsatt dersom det meste ødelegges. Da vil mengden som er igjen være liten og overkommelig å arbeide med, i stedet for overveldende. Videre drar han inn de politiske, etiske og økonomiske sidene ved å bruke ressurser på fortiden framfor andre legitime samfunnsinteresser i dag (Holtorf 2005:135). Ødeleggelsen av kulturminner godtas gjerne dersom materialet erstattes av en rapport, blir nedslitt, eller dersom det er en del av urbefolkningers tradisjonelle bruk av stedet (Holtorf 2005:145). For Holtorf (2005:146) handler det mer om ulike former for endring enn om ødeleggelse. Det å kalle en gjenstand uten kontekst verdiløs, blir sant bare innenfor et smalt, vestlig akademisk perspektiv. Alternative verdier kan for eksempel være økonomi og opplevelse, det er mennesker som verdsetter og prioriterer. Når det er folk flest og hverdagskulturen som er referansegrunnlaget, må nødvendigvis flere verdsettinger enn arkeologisk kunnskap spille inn.

Fortiden som fornybar ressurs er en tankegang som har hatt lite gjennomslag i kulturminneforvaltningen. Det ligger i selve grunnlaget for å ha et kulturminnevern at

kulturminner kan gå tapt og derfor må vernes. Formålsparagrafen i den norske kulturminneloven innledes med at «kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon skal vernes ...» (Kulturminneloven §1). I paragraf 3 heter det videre «Ingen må – uten at det er lovlig etter § 8 – sette i gang tiltak som er egnet til å skade, ødelegge, grave ut, flytte ...» (Kulturminneloven §3). Terje Brattli har studert den norske kulturminneforvaltningen i sin doktorgradsavhandling fra 2006, og mener at det eksisterer et uavklart forhold mellom to ulike definisjoner av kulturminner. I den ene er fortiden som noe absolutt og konstant, uavhengig av dagens samfunn. Den andre definerer fortiden som konstruert i dag til bruk som et politisk, ideologisk eller økonomisk instrument (Brattli 2006:5, 6). Brattli (2006:21) bruker Bruno Latours (1996) teorier til å argumentere for at disse to definisjonene av det naturlige, objektive, og det sosiale, skapte, er gjensidig avhengige av hverandre og definerer hverandre. Andre arkeologer har vist hvordan det er en vekselvirkning mellom disse ytterpunktene i livsanskuelse gjennom hele den vestlige filosofien. Det rasjonelle, universelle, materialistiske kalt blant annet dionysisk, klassisk og modernistisk, har vekslet med det følelsesmessige, partikulære, idealistiske kalt appolinsk, romantisk og postmoderne (Bintliff 1993:95–99; Kristiansen 1999:3,4). Kristian Kristiansen (1998:119) peker på at arkeologi som disiplin oppstod i en romantisk periode, men at de grunnleggende prinsippene er definert av rasjonalismen.

Selv om den dominerende retningen i dag er den postprosessuelle, idealistiske, vil de færreste arkeologer gi slipp på egenverdien i det materielle i samme grad som Holtorf. Organiseringen av kulturminnevernet under miljøforvaltningen har styrket naturaliseringen og forståelsen av kulturminner som en ikke-fornybar ressurs. På samme måte som for naturressurser brukes prinsipper om bærekraft, beskatning og bevaring (Brattli 2006:116). Alle vil umiddelbart være enige i en påstand om at autentiske arkeologiske kulturminner fra en viss periode bare kan beskyttes eller tapes, ikke skapes på nytt (Lipe 2000:113). Holtorfs poeng er snarere at tapstematikken er mindre interessant. Selv om det konkrete kulturminnet ikke kan gjenskapes, har en likevel muligheter til å skape autentiske opplevelser av det. Dessuten ser han kulturminner generelt som en fornybar ressurs skapt av mennesker, selv om det enkelte ikke kan gjenskapes.

3.3.3 Magi og opplevelser

I den siste tesen, tese 12, konkluderer Holtorf (2005:155) med at det er erfaringen av arkeologisk praksis, og det å forestille seg fortiden, som konstituerer arkeologiens magi. Her er det menneskets mulighet til opplevelser som står i sentrum. Han bruker erfaringer fra

dyrehager for å vise hvordan en simulert deltakelse i vitenskapelig praksis, og magien i møtet med det uforståelige, mystiske objektet, kan gi besøkende svært mektige erfaringer. Erfaringene er først og fremst underholdende, men fordi de relateres så nært til en selv, kan de og ha stor opplærende effekt. Det er mange som bruker arkeologiske element, for eksempel i dyreparker, restauranter, kjøpesentra og så videre, og de tilbyr gjerne magien i mye renere form enn det profesjonelle arkeologer gjør (Holtorf 2005:155). Arkeologien er populær fordi den kan brukes til å kroppsliggjøre viktige temaer i vestlig kultur, som vitenskapelig framskritt, teknologisk trolldom, Utopia, nye oppdagelser og nostalgi for det gamle (Holtorf 2005:156). Holtorf (2005:158) mener at det å definere arkeologien som skapt i samtiden ikke gjør den mindre viktig, men det betyr at den bør defineres av alle, ikke bare akademiske autoriteter. Arkeologiens oppgave er å yte en service til samfunnet. Da bør en ta i betraktning hvordan folk foretrekker å oppleve arkeologi, hvordan arkeologien kan gi spennende, innsiktsfulle erfaringer og følelser (Holtorf 2005:160).

Det ligger en motsigelse i at Holtorf avviser at kunnskap om fortiden er tilgjengelig eller relevant, men samtidig forutsetter et arkeologifag. Arkeologiens grunnlag er nettopp kunnskapen om fortiden. Dersom målet kun er å skape opplevelser og følelser, må arkeologien redefinere hele sin meningsberettigelse. Det er det Holtorf forsøker å gjøre. Et større fokus på opplevelse i arkeologien kan være en nødvendig og riktig endring, men dersom en kun skal skape opplevelser og følelser er det mange aktører som er og dyktigere og mer erfarne enn arkeologer med akkurat dette.

3.4 Oppsummering

Cornelius Holtorf tar konsekvensene av en kontekstualistisk arkeologi og bygger opp en teori med utgangspunkt i mennesket i samtiden. Han kan sees som en viderefører av de post-prosessuelle ideene Michael Shanks og Christopher Tilley var sentrale forkjempere for på 1980- og 1990-tallet. Shanks & Tilley, og flere med dem, rettet omfattende kritikk mot den objektivistisk rettede prosessualismen som hadde vært det dominerende idegrunnlaget i arkeologien (Shanks & Tilley 1987, 1989). De som igjen vurderte Shanks & Tilleys arbeid, etterlyste alternativer til det bestående, ikke bare kritikk (bl.a. Bender 1989:13; Hodder 1989:16; Trigger 1989:29). Holtorf kan sies å ha formulert et slik alternativ i sin teori, men går lengre enn de aller fleste arkeologer. De fleste som er brukt her kan være enige i deler av hans teori, men vil likevel ikke støtte alle konklusjonene hans. Shanks & Tilley teoretiserer omkring forholdet mellom sosial praksis og materiell kultur i fortid og samtid, mens Holtorf

bare legger vekt på det sosiale aspektet i samtiden (Holtorf 2005:6; Shanks & Tilley 1987:79–116, 1989:3). De fleste arkeologer i den postprosessuelle normalvitenskapen finner en form for pragmatisk mellomstandpunkt som behandler både fortid og samtid, det materielle og det sosiale (Berglund 2000:113; Johnson 1999:186; Merriman 2004:8; Olsen 2003:100).

Ut fra sitt antroposentriske grunnsyn setter Holtorf opp 12 teser. Han begynner med at fortiden alltid defineres av mennesker i dag, derfor handler fortidsstudier mest om dagens samfunn. Med dette utgangspunktet setter han opp et demokratisk arkeologisyn som skal defineres av alle, ikke bare dagens arkeologer. For å formulere et allment perspektiv undersøker han noen sentrale temaer i den folkelige, populære arkeologien. Han finner blant annet ut at skattejakt og dramatisk feltarbeid er viktig, at den arkeologiske prosessen er viktigere enn resultatet, og at kulturminner har ulike meninger til ulik tid og for ulike mennesker. Til slutt formulerer han konsekvenser av kunnskapssynet og funnene. De handler om at autentisitet kan skapes, at kulturminner er fornybare ressurser, og at det kan være store gevinster ved å ødelegge dem. Han avslutter med at arkeologiens magi skapes av opplevelsen av arkeologisk praksis, og forestillinger om fortiden (Holtorf 2005).

Holtorfs fokus på opplevelse kan relateres til den stadig voksende retningen innen arkeologi kalt public archaeology, folkets arkeologi. Fokus på formidling, og variasjonen i folkelige forståelser, henger sammen med veksten av kulturminneforvaltningen. Folkelig arkeologi kan etter hvert sies å danne et eget felt innen faget (Merriman 2004:3). Holtorf studerer den folkelige arkeologien, men målsettingen hans er å lage en generell teori for arkeologi som helhet, og noen av tesene handler like mye om arkeologien som akademisk fag. Forutsetningene han setter opp i tese 1 og 2 relaterer seg mer til en intern arkeologisk diskusjon enn til en folkelig. Videre er tese 4, om arkeologisk feltarbeid, og tese 6, om den arkeologiske prosessen kontra resultatet, temaer som er like interessante for arkeologer som for ikke-arkeologer. Konsekvensene han setter opp i tese 9 til 12, bygger på et kontroversielt kunnskapssyn, og ville ha gitt store konsekvenser både for den arkeologiske forskningen og forvaltningen om de ble gjennomført.

I min undersøkelse av tanker omkring arkeologi og interessen og behovet for formidling på Beitostølen, er Holtorfs teori interessant. Den er nyttig fordi den undersøker hvordan den folkelige interessen faktisk arter seg, og det uttalte fokuset på mennesker, opplevelser og erfaringer gjør den relevant for utformingen av formidlingsstrategier. I neste kapittel vil det bli undersøkt om de populære elementene Holtorf peker på er relevante også for mitt undersøkelsesområde: Beitostølen.

4 Arkeologien i hverdagen i Valdres?

Cornelius Holtorfs (2005:11) intensjon er å studere konseptet arkeologi generelt i vestlig kultur, ikke å se det populære konseptet av arkeologi i en spesifikk vestlig kultur. Det jeg gjør her er nettopp det motsatte: undersøker hvor relevant Holtorfs populære, folkelige arkeologikonsept er i en svært spesifikk del av den vestlige verden: bygda Beitostølen i Valdres, Oppland. På dette utvalgte stedet har representanter for et spekter av interesser vært villige til å bidra med sine tanker om arkeologi, kulturminner og formidling. Teoriens gyldighet vurderes ut fra om tematikken Holtorf tar opp blir diskutert av mine informanter, og i så fall i hvilken grad. Grunntrekk i funnene vises i tabell 1. Videre blir funn av de enkelte tesene presentert og vurdert mer i detalj.

Tabellen viser i hvilken grad hver tese støttes eller motsies i intervjuene. De populære elementene Holtorf setter opp er det relativt stor støtte for, det samme gjelder gevinster ved å ødelegge kulturminner og fokus på arkeologiens magi. For disse tesene er det flere av informantene som formulerer nesten det samme som Holtorf. De fleste andre kan tas til inntekt for innholdet i tesen gjennom mer indirekte utsagn. De tesene som møter mest motstand er nummer 2, som sier at arkeologi handler mest om vår egen kultur i dag, og nummer 9, om at autentisiteten til et kulturminne er avhengig av observatøren. Samtidig støttes disse to tesene mer indirekte, for eksempel med utsagn som faktisk legger mest vekt på arkeologiens nytte i samfunnet i dag. Tese 2 og tese 9 er derfor delt for å tydeliggjøre disse motsetningene.

Tabell 1 Representasjon av Holtorfs teser i intervjuene

		Forvaltn a	Forvaltn b	Historielag	Hytteier	Landbruk	Næring	Reiseliv	Skole	Turist	Utbygger
Rammer	1. Hvorfor huske som vi gjør?					2		2			
	2. Ark. om vår kultur i dag	4 2	4 2	5 2	5 2	4 2	4 2	5 2	4 2	5 2	5 2
Populære forståelser	3. Finne skatter i undergrunnen	1	2	2		1	2	2	1	2	2
	4. Eksotisk feltarbeid		1					1	1	1	
	5. Fortidsdetektiv	1	2	2		1		2	1		2
	6. Prosess mer enn resultat	1	2	2			2	1	1	2	
	7. Ulike meninger over tid	2		2		2		2	2		2
	8. Ulike folk ulike meninger	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Konsekvenser	9. Autentisitet hos observatør	4 2	4 2	4 2	4 2	4 2		4 2	4 2		
	10. Fornybar ressurs	5	4			4	5				5
	11. Tjene på å ødelegge	2	1		1	4	1		2		1
	12. Ark. magi i praksis og fantasi	1	2	2		2	2	1	1		2

Tegnforklaring

1	Tesens tema støttes
2	Tesens tema støttes indirekte
	Tesens tema omtales ikke
4	Tesens tema motsies
5	Tesens tema motsies indirekte

4.1 Arkeologi i fortid og samtid

I de to første tesene omhandler Holtorf metaspørsmål, og setter forutsetningen for sin egen videre analyse. Som vist i tabell 1 er tematikken i tese 1 lite omtalt av informantene. De to formuleringene som sier noe om det skapende i samtidens definisjoner av kulturminner, handler om hvordan dagens omgivelser kan bli definert som kulturminner i framtiden.

Eitt tå dei fyrste hotella er snart eit kulturminne. Blir jo det. Dette blir jo kultur det med om hundre år. Eller er det det den dag i dag (Reiseliv a 2006)?

Det er under tese 1 Holtorf (2005:1) kommer med påstanden om at arkeologi er en av vitenskapene som styrer vår tid. Denne påstanden støtter ikke informantene opp om, for de fleste er arkeologi tvert imot noe fjernt og uinteressant, noe man aldri har tenkt over eller har noe forhold til.

Ja, ko e tenkjer på då ... Nei, e har som sagt veldig lite greie på det, har aldri tenkt på det (Reiseliv a 2006).

Jeg tror den gjengse hytteeier der oppe er ikke veldig interessert i det, altså. Tror det er veldig lite, faktisk. Det er ikke den typen hytteeiere der oppe (Hytteeier 2007).

Påstanden om at arkeologi handler mest om vår egen kultur i samtiden, tese 2, problematiseres mer i intervjuene. Når arkeologi omtales knyttes det til fortiden, det er noe gammelt, gjerne ganske fjernt. Slike utsagn defineres her som motsigelser mot innholdet i Holtorfs andre tese. Påstanden om at arkeologi er populærkultur og et mye bredere felt enn den akademiske avgrensningen, blir også motsagt.

Har ikke så mye forhold til akkurat det med arkeologi og sånn, jeg (Turist2007).

Arkeologi er rett og slett lite relevant. De fleste sier at arkeologi er noe de er lite interessert i, det er noe fjernt, et eget område som ikke angår dem.

Ja det er klart det er viktig ... men e sit ikkje med noko slik, e har på ein måte ikkje noko mulighet til å vurdere ko som er mest viktig (Forvaltning b 2006).

Samtidig kan de fleste indirekte tas til inntekt for Holtorfs argumentasjon om at arkeologien spiller en rolle og blir brukt i samtiden. Alle gir eksempler på bruk av arkeologi i dag, for eksempel til identitetsskaping, refleksjon og opplevelser, dette vil bli mer inngående diskutert i forbindelse med tese 8. Mange gir dessuten uttrykk for at arkeologi er viktig, til tross for at de personlig er lite interesserte.

Men noe utover det har e ikkje nokon voldsom interesse rundt det. Men e syns vi har ein plikt til å ta vare på ein del ting når vi kommer over det (Utbygger 2006).

Holtorfs to første teser setter rammene for arbeidet hans. I mitt materiale møter samtidsfokuset hans motstand. Fortiden oppfattes som noe utenfor menneskene i dag, noe vi kan og bør ha kunnskap om. Arkeologi er ikke så viktig som Holtorf påstår, det oppfattes heller ikke som svært interessant. Noen av Holtorfs funn støttes likevel mer indirekte, det er dagens tanker, og ikke minst bruk, som styrer hva arkeologien er.

4.2 Arkeologiske metaforer

De neste tesene, som omhandler populærkulturelle arkeologiske forståelser og metaforer, viser godt igjen i intervjuene fra Beitostølen. Graving i jorda, utgravninger, er gjerne det første som nevnes på spørsmål om assosiasjoner til arkeologi. Slike svar kobles til tese 3. Flere har og en litt poetisk, mystisk undertone i beskrivelsene, slik Holtorf er inne på.

Det er det å greie å finne det som er gjømt under det som er vøkse over. Vøkse over att og er borte (Landbruk 2007).

Det er bare læreren som bruker selve ordet skattejakt, men de fleste er inne på spenningen i å finne noe under bakken.

Så overrasker det meg på en måte ...at voksne folk gidder å grave i jorda. Det virker på en måte veldig kjedelig, men så forstår jeg det litt, hvis de først finner noe, og det er ting du er opptatt av, at det kan være forferdelig spennende. Det blir jo sånn skattejakt (Skole 2006).

Færre enn halvparten av informantene går nøyere inn på refleksjoner omkring det arkeologiske feltarbeidet, tese 4, det viser kanskje at disse metaforene og ideene er vel så viktige innad i faget, som for folk flest. Imidlertid er det svært stort samsvar med Holtorfs tese blant de som sier noe om temaet.

Jeg har vel alltid trodd at det å være arkeolog, det er spennende, ikke sant, du kan reise ut mange plasser, kanskje ikke så mye i Norge, men i utlandet, Egypt, Afrika. Å få grave, finne saker og ting, liksom, det er sånn, eksotisk, ikke sant (Turist 2007).

Men den spennende delen av det, det er jo å oppdage det. Altså, det du driver med, da ... å forske på dette, å finne ut ting. Å begynne å nøste, det må være veldig gøy. Jeg hadde gjerne vært med på det ...Men å gå på forskjellige museum, rundt og se på historie, det er ikke alltid det er like spennende (Reiseliv b 2006).

Den enkelte informants forestillinger om det eksotiske, dramatiske feltarbeidet ser ut til å ha sammenheng med graden av kontakt med arkeologi og arkeologer. De som har lite forhold til arkeologisk praksis i dag er mer tilbøyelige til å poengtere det spennende feltarbeidet. De som

har kontakt med arkeologi for eksempel gjennom jobb, slik utbygger og forvaltning har, gjerne går rett på å omtale kulturminnene og arkeologien på Beitostølen. De assosierer mindre rundt generelle ideer om arkeologi og legger mindre vekt på det spennende og oppdagende.

Er vel standardtanken då det, Heyerdahl og Egypt, slike store ting som det. Men her i området som e er ifrå så har e jo ramla over høl i bakken jamt og trutt, så er jo kjent med at det har ein lokal målestokk (Forvaltning b 2006).

Arkeologi som skattejakt og feltarbeid, det mystiske, spennende elementet, er en viktig del av forestillingene om arkeologi. Her støtter mine funn opp om Holtorf sine. Samtidig ligger det en liten nyansering i at folk generelt ikke tenker så mye omkring arkeologi eller det arkeologiske feltarbeidet. Forestillingene om spenning knyttes mer til en generell ide om arkeologi, enn til konkrete, lokale arkeologiske lokaliteter og arbeid.

4.3 Bevis og prosess

Femte og sjette tese hos Holtorf kan støttes av mine funn: arkeologi som bevis på hendelser i fortiden, og arkeologen som detektiven som finner og tolker disse sporene, tese 5, er den dominerende tankegangen.

Når man setter en del opp mot religiøse tanker ...så sier Darwin at vi startet som aper. Så det er klart at, hvis man med å grave ...at man da finner rester etter planter og dyr og sånn, som nettopp beviser noen av de teoriene. Det tror jeg sånn personlig jeg synes må være kjernen i det, og vitsen med det (Skole 2006).

Holtorf (2005:69) viser til at den moderne tolkende kontekstuelle arkeologien er opptatt av at både forståelse, klassifisering og analyse er avhengig av tolkning. En slik holdning kommer ikke fram i hverdagskulturen som er studert her.

Når det gjelder tese 6, vurderinger av arkeologien som prosess i forhold til de resultatene den kommer med, er det mer tvetydighet i materialet mitt. Som vist i forhold til forrige tese, har arkeologien en sentral rolle som leverandør av informasjon og bevis om fortiden. Denne verdsettingen kan sees i sammenheng med at arkeologi har status som viktig, noe en bør ha, og vite litt om (tese 1 og 2). Samtidig er det prosessen som vektlegges i forhold til formidling og opplevelse av kulturminner. De tre informantene som i større eller mindre grad jobber med formidling poengterer verdien av deltakelse i prosesser, i motsetning til å få presentert et resultat.

Men du spør meg om hvordan unger er, jeg har vært på noen sånne utgravninger...det synes de er spennende altså. Men de vil gjerne grave sjøl ...Det går an å gjøre ting, i

stedet for at noen står og forteller at det og det har skjedd for så og så mange hundre år siden her sånn. Men når det på en måte er finni, når det er der, vet ikke, jeg føler ikke at det er noen veldig interesse for det (Skole 2006).

Altså, det du driver med, da. Det er jo det morsomme. Lese resultatet er kanskje interessant, men ikke veldig spennende alltid (latter). Sier det sånn, da (Reiseliv b 2006).

Informantenes beskrivelser av arkeologi eller kulturminner som har gjort inntrykk, som de husker og likte, bekrefter viktigheten av å delta i prosessen. De fleste trekker fram situasjoner hvor de har vært med på å lete, undersøke, gjenskape eller leve seg inn i fortiden.

Funnene knyttet til tese 5 og 6 kan relateres til et spill mellom fornuft og følelser. Vi er opplært, sosialisert til å legge vekt på fakta, og lovverk og omgivelser forteller oss at det er de vitenskapelige resultatene som er viktige. Vi ønsker også selv å ha det i bunnen, vi vil helst vite, ha sikkerhet. Samtidig vil vi gjerne oppleve, føle, og det oppnås best gjennom prosessen.

4.4 Ulike meninger

Kulturminners ulike meninger over tid, diskutert i tese 7, og ulike menneskers ulike meninger, i tese 8, finnes det en del av i materialet mitt. Endring i mening over tid omtales sjelden direkte, bortsett fra de tidligere nevnte refleksjonene om hvordan det som er dagligdagse omgivelser i dag kan få en annen status som kulturminner i framtiden. Det blir beskrevet hvordan en gammel fangstgrop for rein ble ombygd til fangstgrop for jerv, og hvordan hele Beitostølsområdet har endret seg på grunn av turismen, men det trekkes ikke noen videre konklusjoner ut fra det. Arkeologiens og kulturminnenes ulike meninger i dag er langt mer framtreddende, tabell 2 illustrerer funn i mitt materiale av de 14 kategoriene Holtorf (2005:92–111) setter opp.

Alle de samtidige verdsettingene av kulturminner som Holtorf har listet opp i tese 8 kan finnes igjen blant informantene på Beitostølen. Tabell 2 viser hvem som peker på hvilke meninger, om de formuleres direkte eller mer indirekte, og hvor mange som drar inn den aktuelle måten å gi kulturminner mening på. Skolen, forvaltning a, landbruket og reiselivet er de som formulerer flest verdsettinger, på klareste måte. Det kan ha sammenheng med at flere av dem jobber med formidling selv, og derfor har tenkt igjennom denne typen spørsmål tidligere. Det er interessant at ingen av turistene viser spesielt stor interesse for arkeologi og kulturminner, mens de som handler på vegne av turistene, for eksempel reiselivet og til dels forvaltningen, er mer engasjert.

Tabell 2 Representasjon av Holtorfs samtidige verdsettinger fra tese 8, i intervjuene

	Forvaltn a	Forvaltn b	Historielag	Hytteieier	Landbruk	Næring	Reiseliv	Skole	Turist	Utbygger
1. Monumentalitet	2		2			2	1	1	2	
2. Faktadetaljer	1	1	1	1	1	2	1	1		2
3. Kommersiell bruk	1			1	1	1	1	2		1
4. Sosial orden	2	2	2		2		2	2		2
5. Minner	2					2		1		
6. Identitet	1		2		2		2	2	2	
7. Estetikk	2			2		2				2
8. Refleksjon	1		2	2	2		2	1		2
9. Eventyr	2	2			1		1	1	1	
10. Aura	1	2	2					2		
11. Magi					2		2	2	2	
12. Nostalgi	2		2	1	1	2	2	2		
13. Framskritt	2				1			2		
14. Ideologi						2	2	2		

Tegnforklaring

- 1 Verdsettingen formuleres direkte
- 2 Verdsettingen omtales indirekte
- Verdsettingen omtales ikke

Faktadetaljer (2), kommersiell bruk (3), refleksjon (8) og eventyr (9) er de samtidsmeningene ved arkeologi som omtales klarest, og av flest informanter, i min undersøkelse. Detaljerte fakta tillegges mye vekt av informantene. På mine spørsmål om hva arkeologi er, svarer flere med detaljer og inngående lokalkunnskap om kulturminner i området. Faktadetaljene er det som assosieres sterkest med arkeologi, det forventes at det er dem jeg som arkeolog er ute etter. Det er og forventninger til arkeologen som ekspert, den som sitter med all kunnskap om temaet.

Men det er vel arkeologi, men det driv du med, berre så, du kan si det, du veit det bedre (Næring 2007).

Samtidig peker de fleste på at det kan bli for mye informasjon, blir det for mange fakta når de ikke fram.

Men ellers trur jeg man skal gjøre sånn informasjon ganske enkelt og kortfattet, altså. Du tenker litt annerledes når du jobber med det, å gi mest informasjon, men det er ikke alltid resultatet blir sånn altså. Trur jeg ikke (Skole 2006).

Det forventes at arkeologi skal gi korrekte fakta om fortiden, presentert i en lett tilgjengelig form.

Kommersiell bruk av kulturminner blir vektlagt, hovedsakelig som en opplevelses- og markedsføringsressurs for reiselivsdestinasjonen Beitostølen.

...Skal jo ha tilbud til de gjestene og ...En del som har lyst til å gå korte turer, og se litt på, og er interessert i historie ...Vi må tenke litt mer helhet ...Ja, eller du må prøve å gjøre noe positivt utav det! Og bruke det (Utbygger 2006).

Når kulturminnene først er der, og er fredet, bør de i det minste kunne oppleves og brukes. Kulturminnene regnes som en ressurs på linje med andre ressurser, de har ingen særstilling utenfor vanlige samfunnsinteresser. Konkurransen kan bli hard i forhold til andre potensielle ressurser.

Ja du veit, det som det dreia seg om der, no, det kan nok vera litt konflikter med arkeologi og utbygging. Nei, for tomteprisen der veit du, han begynna te bli høg. Og viss det då blir sperra, då kjem økonomien inn i bildet. Og alt har sin pris (Historielag 2007).

Arkeologi som fakta og ressurs oppleves som svært grunnleggende for mine informanter. Holtorfs teori kan ikke forklare denne vektleggingen godt nok, temaene vil derfor bli diskutert i forhold til andre teoretikere i et eget kapittel (kapittel 5).

De personlige erfaringene som flest informanter legger vekt på er refleksjoner (8) på bakgrunn av kulturminner, og opplevelser og spenning, det eventyrlige (9) i arkeologi. For læreren ble et dansk moselik inspirasjon til noen tanker omkring tid.

Det er ganske rart, får et sånt bilde om tid, da. Er ganske rart å høre om at det mennesket, du kan ofte høre om at mennesker har levd for så og så lenge sida, men de er jo døde og helt borte. Men samtidig kan du liksom se noe, som levde for så og så lang tid sida, det er litt annerledes. Litt nærmere. Litt sånn tids ... (Skole 2006).

Både refleksjoner og det fokus på det eventyrlige forholder seg mest til arkeologi på et mer generelt nivå. Den som kommer nærmest å gi arkeologien lokalt på Beitostølen mer åndelige verdier er hytteeieren, som ser på formidling av arkeologi som en motvekt til verdiene som dominerer i området.

Ja, men jeg trur det er veldig bra, jeg. For jeg trur ikke, det er for lite fokus på de tingene, faktisk. Der oppe, det er bare utbygging og volum og materialisme (Hytteeier 2007).

Nostalgi (12), identitet (6) og sosial orden (4) blir også nevnt av over halvparten. Alle utsagn om hvor bra ting var i fortiden, i kontrast til i dag, tolkes her som nostalgi. De fleste som peker på nostalgiske element relaterer det til et uspesifisert før, og Beitostølen som en idyllisk stølsgrend.

Er jo ikke langt tilbake, går du hundre år, femti år, så var det helt annerledes der. Så gikk budeiene med mjølkespanna oppå der (Forvaltning a 2006).

Bonden beskriver nostalgiske ideer om fortiden på et generelt nivå og peker på kunnskapen og evnene til fortidens mennesker.

Så det er liksom det store i detta her med kor flinke folk var før. Dei fekk te hjelpemiddel tå ingenting, nesten. Enkle midler. Det imponerer meg (Landbruk 2007).

Arkeologi som identitetsbygging omtales på et generelt nivå, ikke i forhold til konkrete arkeologiske kulturminner. Det handler om at det er viktig å vite hvordan det var *her* før, om vi kan dra fram noe å være stolt av på *vårt* sted. Dersom identitetsbygging relateres til Beitostølen er det den nære fortiden og stølsdrifta som står i fokus. Dette kan relateres dels til at stølsdrifta fortsatt er en del av «manns minne», egne minner, dels til at stølen er velegnet som idyllisk bilde i markedsføringen av nettopp Beitostølen.

Arkeologi i relasjon til sosial orden (4) viser seg mest tydelig i vektleggingen av hvor viktig arkeologien er, til tross for at de personlig ikke opplever den som verken interessant eller spennende. Det kan tolkes som en aksept for at akademisk tolkede fakta har høyere status enn fokus på opplevelse og følelser. Et konkret eksempel er gjennomslagskraften til heftet Eilev Odde Hauge, tidligere leder av Valdres folkemuseum, skrev på 1960-tallet om diverse gammelt i Beitostølsområdet (Hauge 1965). De fleste historiene informantene fortalte meg om kulturminner i området beskrives på liknende vis i heftet, og fortellingene kan trolig

spores tilbake hit. Reiselivets tanker om at arkeologi og kulturminner handler om kvalitet, kan også knyttes til sosial status.

Fortelle historien om Beitostølen [på en Internettside]. Alle ville linka til det. Som har lyst til å fremheve seg og si at «jeg forteller om kvalitetsting», også at man fortalte om: sjekk denne sida. Og kanskje at det finnes en tursti også, hvor du kan se det i virkeligheten (Reiseliv b 2006).

Nostalgi og identitet knyttes til nyere tid og det generelle, det er ingen som kobler nostalgiske følelser til arkeologiske kulturminner på Beitostølen. Koblingen mellom arkeologi og sosial status er indirekte, men likevel ganske klar.

Estetikk (7) og monumentalitet (1) omtales ikke i forbindelse med kulturminner på Beitostølen, det er heller ikke så overraskende at disse faktorene var viktigere i Holtorfs (2005:92) studie, som tok utgangspunkt i ruvende steiner og gravhauger. Monumentalitet nevnes likevel av flere som en faktor som i seg selv tiltrekker seg oppmerksomhet.

Men det var jo en utstilling av mye stort, altså. Det var dinosaurer, og barna syntes det var helt råkult, for han bevegde jo hodet, og lagde ordentlige lyder. Og store hvaler, og mye stort. Så det må jo koste noe vanvittig. Men det museet gikk vi på en hel dag. Og var skikkelig sliten etterpå, men proppfull av inntrykk, så det var en av de største museumsbesøkene jeg har vært på (Reiseliv b 2006).

Estetikk i forhold til kulturminner omtales også bare på et mer generelt nivå.

Om det er selve minnesmerket som er fint, eller om det er rammen rundt det, det man har tilrettelagt det, det vet jeg ikke (Hytteieier 2007).

Nesten halvparten av informantene snakket om at estetikk og monumentalitet har betydning for kulturminner, selv om ingen koblet det til de arkeologiske minnene på Beitostølen.

Aura (10) og magi (11) knytter seg også mest til det generelle og Beitostølen i nyere tid, det er ingen som omtaler slike element direkte i forhold til arkeologiske kulturminner.

Forvaltningen er den som kommer nærmest i beskrivelsen av autentisiteten til et gammelt stølsbygg:

...og så har du Liaselet men det er flyttet dit da, for å vise en gammel støl, selv om det ikke var plassert akkurat der vil jeg si det er et kulturminne. Som er satt opp på nytt, med gammalt skifertak og den historien som sitter i vegga på de gamle husa (Forvaltning a 2006).

Magi omtales ikke i forhold til konkrete kulturminner, men det er flere som kommer inn på de underjordiske i mer generelle vendinger, at det er historier om underjordiske i områdene rundt Beitostølen. Historiene dukket opp i forbindelse med de 5 formidlingsalternativene alle ble

bedt om å kommentere, der haugafolket er tema på et av skiltene. Det var flere som likte dette skiltet best, dels fordi tekst og tegning var tydelig og lett lesbart, men like mye fordi det var det mest interessante og spennende temaet.

Minner (5), framskritt (13) og ideologi (14) er, overraskende nok, de faktorene som er minst omtalt hos informantene. De som beskriver personlige minner i forbindelse med kulturminner, forteller alle om noe fra nyere tid. Det kan komme av at det har vært lite kunnskap om arkeologiske kulturminner i området, utover det som står i Hauges hefte. Kulturminner som bevis på hvor mye bedre alt er i dag enn før nevnes i generelle vendinger av noen. Læreren poengterer hvordan konsentrasjonsleirene fra 2. verdenskrig kan brukes for å snu en negativ kulturarv til positiv bruk og læring (Meskell 2002:558).

Men virkelig, det der å se hvordan folk har levd i en viss periode, og stryki med, all faenskapen som folk kan stå for. Det er ganske spesielt, altså. De der bussene de sender dit ned med elever, det må virkelig være fredsarbeid. Så hvis en kan trekke det her med arkeologi og fortidsminner inn i sånne sammenhenger, da får det jo en enorm mening (Skole 2006).

Kulturminner omtales likevel oftere som en bremse for framskrittet i form av utbygging, enn som symbol på framskritt. Ideologisk bruk av kulturminner, i form av legitimering av sosiale eller politiske krav (Holtorf 2005:111), kan anes hos noen få som bruker kulturminner som del av begrunnelsen for egne prosjekt. Blant de intervjuede på Beitostølen har arkeologi liten verdi som støtte for ideologi. Selvsagt kan det argumenteres for at verdsettingen av arkeologi i vårt samfunn i stor grad kan knyttes tilbake til nasjonsbyggingsideologien (Trigger 1996:153). Den diskusjonen vil ikke blitt tatt her, den viser seg heller ikke i intervjuene. Framskritt, minner og ideologi er dermed de minst viktige kategoriene på Beitostølen.

Faktadetaljer og kommersiell bruk er de eneste samtidige verdiene som kobles både til arkeologiske kulturminner og til Beitostølen. De fleste kategoriene Holtorf setter opp nevnes i mitt materiale, men da i forhold til arkeologi og kulturminner mer generelt, og som oftest kulturminner fra nyere tid. Dersom målet er å øke verdsettingen av arkeologiske kulturminner i området, viser mitt materiale at det er et stort ubenyttet potensial. Holtorfs påstand om at alle arkeologiens samtidige meninger er like viktige, støttes ikke av informantene. Som nevnt i diskusjonen av tese 6 framstår kunnskap og opplevelse som de sentrale verdsettelsene av arkeologi. Holtorfs påstand relaterer seg trolig mindre til faktiske funn i populærkulturen, men fungerer som markering av teoretisk fundament, ut fra hans grunnleggende kunnskapssyn, der samtid og det folkelige står sentralt.

4.5 Kulturminnets relativitet

I tese 9 argumenterer Holtorf (2005:118) for at autentisitet avhenger av observatørens kontekst. I mitt materiale oppstår den samme dobbeltheten som i tese 2, som sier at arkeologi handler mest om vårt samfunn i dag. Mange er uttalt uenige med Holtorf, det gamle har en aura og autentisitet som kan oppleves. Omtalene av autentisitet knytter seg ikke til arkeologiske kulturminner, men til nyere natur og kultur i området.

Men da blir det på ein måte kunstig, dei laga te ... stølen veit du, det blir kunstig, det blir ikkje ekte ... Så har dei take med lama, og dei har villsvin og syner fram, du veit det er 'kje noko som høyre te det tradisjonelle stølslivet (Landbruk 2007).

Bonden forventer en viss autentisitet i framstillingene av stølsliv. Flere andre har liknende synspunkt og peker på at flyttingen av ei stølsbu til sentrum av dagens Beitostølen gjør den mindre ekte, og at den overdrevne hytteutbygginga har ødelagt det opprinnelige miljøet i området. Under slike synspunkt ligger ideen om at autentisitet er noe ekte, unikt i det materielle. Samtidig sier Holtorf i tese 9 at det er arkeologiens rolle å forsyne samfunnet med autentiske opplevelser. Som vist under funn av tese 6, er autentiske opplevelser, bygget på en tillit til andres framstilling av fakta, viktig for de fleste informantene. På bakgrunn av det kan man si at informantene indirekte støtter opp om Holtorfs tese 9.

I forlengelse av nåtidsfokus og avlivingen av det autentiske, mener Holtorf i tese 10 at fortiden er en fornybar ressurs. De av informantene som tar opp temaet, er ganske klare på at det er noe unikt ved et kulturminne, som går tapt ved ødeleggelse. Samtidig er det unektelig element som gjør kulturminnene mindre interessante.

Ser ein på femti slike kølgrøper så blir dei forholdsvis like einannan. Det gjere dei jo litt mindre spennande, men dei er jo likevel unike kor for seg, både med tanke på plassering og utforming. E har sympati med dei som ikkje ser den heilt store interessa i detta her med. Du ser jo det, det er jo nokon som let vere å rapportere inn og fyller slike høl med kvist og satser på at detta her går bra. Det blir jo spøka med det at me kalla det automatisk fjerna kulturminne (Forvaltning b 2006).

Også denne tesen møter både motstand og støtte i intervjuene. Kulturminner har en verdi i seg selv. Samtidig er det en innsikt i det skapende elementet rundt kulturminner og verdiøkningen som ofte inntreffer når noe blir mer sjeldent, som også Holtorf (2005:148) omtaler.

I tese 11 mener Holtorf (2005:147) at man noen ganger kan oppnå mye ved å ødelegge en gammel lokalitet. Mange av informantene på Beitostølen sier det samme, men legger andre formål til grunn. Holtorf peker først og fremst på gevinster for kulturminnet selv, som for

eksempel slitasje på grunn av de mange som opplever kulturminnet, eller urbefolkningers endringer som del av deres kosmologi. I noen av intervjuene kom det fram liknende betraktninger, men like mange la vekt på andre fordeler ved å ødelegge kulturminner. I all hovedsak dreier det seg om bruk av grunnen til utbygging av hytter.

Tesene 9, 10 og 11 bygger alle på Holtorfs grunnleggende nåtids- og menneskefokus, presentert i tesene 1 og 2. Informantene uttrykker derfor den samme tvetydigheten som de gjorde i forbindelse med de første tesene. De mener det finnes en autentisk fortid, som kan oppleves, gå tapt og bli ødelagt. Samtidig er det en erkjennelse av det skapende, varierende elementet i historien og arkeologien.

4.6 Arkeologiens magi

I siste tese oppsummerer Holtorf (2005:155) teorigrunnlaget og funnene i påstanden om at det er erfaringen av arkeologisk praksis, og det å forestille seg fortiden, som konstituerer arkeologiens magi. Dersom en definerer arkeologisk magi som opplevelser og personlig engasjement, er det stor støtte for Holtorfs konklusjon i mitt materiale. Som vist i forhold til tese 6, om arkeologiens praksis i forhold til resultat, snakket nesten alle om situasjoner der de hadde vært aktive, deltakende, eller utført oppgaver på samme måte som i fortiden, når de ble bedt om å fortelle om gode erfaringer med arkeologi.

Man får prøvd ting, altså. Dreiv med sånn jernutvinning, noen dreiv og fyra, man ser hva som skjer. Ser du det på video, ser du det på film: ålreit, du forstår orda, men liksom det å ha et forhold til det, ha kjent lukta og brent deg på fingra, det er den der konkrete opplevelsen i det (Skole 2006).

Innlevelsen i hvordan det kan ha vært, den gang da, gjør inntrykk. Trolig har ingen av informantene hatt mulighet til å erfare arkeologisk praksis konkret. Entusiasmen for skattejakt og ønsket om å være med på å lete og finne, som vist i diskusjonen av funn av tese 3 og 4, støtter likevel teorien om at erfaringen av arkeologisk praksis er noe som engasjerer.

4.7 Oppsummering

De av Holtorfs teser som peker på arkeologiens dramatikk, spenning og opplevelser, er de som får mest støtte i mitt materiale. Arkeologien som skattejakt, den mystiske undergrunnen, det dramatiske feltarbeidet og den undersøkende detektiven, er stereotypier som tiltaler og engasjerer. Den arkeologiske prosessen er viktig, og Holtorf får støtte i at innlevelse i fortiden og det undersøkende arbeidet kan gi gode, kanskje magiske, arkeologiopplevelser. Imidlertid

trer det ofte fram et skille mellom arkeologi generelt og arkeologi på Beitostølen, og mellom nyere tids kulturminner og de arkeologiske. Arkeologi generelt oppleves som mer spennende, dramatisk og interessant enn arkeologi på Beitostølen, og det er en større personlig verdsetting og opplevelse av kulturminner fra nyere tid. Her ligger det et stort potensial for å gjøre den lokale arkeologien mer relevant for flere, dersom målet er engasjement og et positivt forhold til arkeologi.

Tesene som fokuserer på det rene samtidsfokuset, på det relative i autentisitet og den fullstendig menneskeskapte arkeologien, møter mest motstand. Tanken om at det er en fortid som vi kan vite og si noe om, at gjenstander og steder kan ha en egenverdi, og at noe går ugjenkallelig tapt når de ødelegges, er sterk og sentral. Gode opplevelser er viktig for arkeologi, men det er også kunnskap og fakta om fortiden. Det å vite noe, kunne gi bevis og svar, er en stor del av arkeologiens kvalitet. Materialet mitt støtter opp om at arkeologien bør ha som mål å minske gapet mellom folkelige og akademiske forståelser (Holtorf 2005:13) og at folkelig interesse er viktigere for arkeologi, enn arkeologi er for folket (Holtorf 2005:12). I diskusjoner om verdien av å ødelegge kulturminner, ligger fokus på andre gevinster enn kulturminnets interesse. Kommersiell bruk er, ved siden av faktakunnskap, den samtidige verdsettingen som er sterkest knyttet til arkeologien på Beitostølen.

5 Ressurser, fakta og det selvopplevde

Noen av trekkene som var aller mest sentrale i den åpne kodingen av intervjuene er ikke blitt tilfredsstillende diskutert til nå. Det gjelder for det første et ressursperspektiv på kulturminner, for det andre ønsket om faktisk kunnskap om fortiden, for det tredje en sterk vektlegging av den nære lokale fortiden framfor den arkeologiske som går lenger tilbake i tid. I gjennomgangen som knytter seg opp mot Holtorfs teori har temaene vært oppe, men ikke blitt belyst på den måten som framstår som mest relevant.

Holtorfs teori handler i bunn og grunn om meningen med, og bruken av, kulturminner. Han konkretiserer det spesielt i tese 8 og 11, men holder seg i stor grad til det arkeologiinterne. Informantene setter gjerne kulturminnene i et større samfunnsperspektiv, de omtaler bruk og eventuell ødeleggelse av kulturminner til helt andre formål. Et slikt ressursperspektiv på kulturminner vil bli nærmere diskutert i forhold til Jonas Grundbergs (2004) studie av politisk historiebruk. Kunnskap om fortiden blir avvist som mindre relevant av Holtorf, mens i intervjuene står respekten for den arkeologiske autoriteten og kunnskapsproduksjonen svært sterkt. Informantenes forventninger vil bli belyst ved hjelp av Britt Sollis (1996) doktorgradsarbeid, som tar for seg den praktiske håndteringen av arkeologiens fortellinger. I intervjuene blir verdsetting og mening oftere knyttet til nyere tids minner og populære stereotyper enn til arkeologiske kulturminner. Holtorfs diskusjon av autentisitet i tese 9 er inne på skapelsen av mening, men fokuserer mer på kopi-original-distinksjonen. Nyanseringen i forhold til kulturminnets tidsdybde kommer han ikke inn på. Gørill Nilsens (2003) studie av brytningen mellom den lokale og den akademiske kulturminnekunnskapen vil bli brukt til å belyse denne prioriteringen og interessen på Beitostølen.

5.1 En ressurs til bruk

I intervjuene fra Beitostølen peker flere på at kulturminnene helst bør brukes, for eksempel for å gi opplevelser, særlig dersom de legger beslag på jord som ellers kunne gitt andre typer avkastning. På et grunnlag av samfunnsteori om det moderne og det postmoderne, har Jonas

Grundberg (2004:2) studert hvordan arkeologi og kulturminner har blitt brukt og brukes i dag til å produsere kulturarv. Studiet hans setter ressursperspektivet på kulturminner i en videre samfunnskontekst.

Grundberg (2004:21) setter som forutsetning at arkeologien primært har hatt betydning som produsent av allmenn kulturarv, i mindre grad som akademisk universitetsbasert disiplin. Det er dermed paralleller til Holtorfs vektlegging av den folkelige arkeologien i motsetning til den akademiske. Det Grundberg (2004:12, 14) definerer som kulturarv er institusjonenes historiebruk med røtter i modernitetens verdikrise, da historien og kulturarven ble lansert som en grunnleggende, betryggende struktur under tilværelsens kaos. Det materielle, konkrete, tause og monumentale i arkeologi er velegnet til å skape symbolske metaforer (Grundberg 2004:18). Verdien og bruken av arkeologi har vært særlig stor i nasjons- og identitetsbygging (Grundberg 2004:25). Arkeologiens rolle som del av kultursfæren, skilt fra politikk og økonomi som egne samfunnssfærer, var klart definert i moderniteten. Grundberg (2004:32, 58) bruker Scott Lash (1990) til å argumentere for at med postmoderniteten har de klare grensene og reglene blitt flytende, og kultur er blitt en del av den økonomiske sfæren. Identiteten som tidligere var definert av nasjonalstaten og det etniske, har med den globaliserende, mangekulturelle samfunnsutviklingen blitt til et spørsmål om konsum, livsstil og smak (Grundberg 2004:53). Et av kjennetegnene ved globaliseringen og kosmopolittene, verdensborgerne, er en identitet som blant annet handler om konsum av kultur, ofte som kulturturister (Grundberg 2004:55).

Grundberg peker på at bruken av historien og kulturarven har endret seg. I moderniteten ble kulturarven forstått som en av samfunnets grunnleggende strukturer, en basis for kollektiv identitet og en autonom sfære. I det postmoderne skapes identitet mer individuelt gjennom forbruk av blant annet kultur (Grundberg 2004:58). Globaliseringen gjør at økonomiske investeringer i dag gjøres uavhengig av sted. Valget styres av hva som skiller seg ut som attraktivt. I den forbindelse kan kultur, deriblant kulturarv, brukes for å differensiere seg fra andre steder. Det kulturelle blir økonomisk interessant i og med at turisme er en av dagens raskest voksende næringsgrener, og at de to viktigste motivasjonene for turisme fortsatt er natur og kultur (Grundberg 2004:59, 62). Mentalitetsendringen Grundberg beskriver, mot en mer økonomisk relatert og turistbasert kulturarvsbruk, kan forklare mye av vektleggingen av ressursperspektivet på Beitostølen. Siden Beitostølsområdet i stor grad handler om reiseliv og turisme, blir de beskrevne endringene kanskje ekstra tydelige her. Mange av informantene argumenterer for at kulturminnene bør brukes for å skape kulturarvopplevelser, reiselivet sier rett ut av vektlegging av historien kan brukes for å øke kvaliteten på Beitostølen som

reiselivsprodukt. I dag er vektleggingen av Beitostølen som 50-tallets stølsområde den historiebruken som i størst grad er med til å formulere et særpreg.

Forklaringsverdien i Grundbergs studie styrkes av at *Stortingsmelding nr. 16 (2004–2005)*, viser mange av tendensene han omtaler. Den innledende overskriften er: leve med kulturminner, verdier som skal tas vare på og brukes. Ressursperspektivet presenteres allerede her. Meldingen er en handlingsplan fram mot 2020, og målene som formuleres for kulturminnene er blant annet å øke verdien i levende lokalsamfunn og å gi trygghet i egen kultur. Samtidig blir mangfold og utveksling framhevet. Videre påpekes det at kulturarv har blitt en viktig innfallsport til næringsutvikling og innovasjon (St.meld. nr. 16 (2004–2005):1, 2). Tendensene til kommersialisering, regionalisering og pluralisering er tydelige. Et konkret resultat av det økte fokuset på kulturminner som ressurs er Riksantikvarens program *Verdiskaping på kulturminneområdet* fra 2005. 11 pilotprosjekt er med i programmet som har en svært klar fokus på verdier og ressurser i målene som er satt opp. Målene er for det første å øke verdiskapingen og bruken av kulturarven i samfunnet, for det andre å ta bedre vare på kulturarven ved å utløse engasjement og ressurser og arbeide for bærekraftig bruk, for det tredje å utvikle og spre kunnskap om kulturarven som ressurs (Riksantikvaren 2006, 2007).

En målsetting for Holtorfs teori er å likestille den akademiske og folkelige bruken og verdsettingen av arkeologi. Han kan dermed sies å være en representant for utviklingen Grundberg (2004:77) ser og ønsker, nemlig en mer populært innrettet, mer kommuniserende og mindre institusjonell arkeologi. På Beitostølen framtrer faktakunnskap og kommersiell bruk som de to mest sentrale samtidige verdsettingene av arkeologiske kulturminner. I den nasjonale kulturminnepolitikken er verdiskaping og bruk et viktig satsingsområde. Grundbergs studie forklarer hvordan disse lokale og nasjonale interessene har bakgrunn i en global politisk og økonomisk utvikling.

5.2 Den arkeologiske kunnskapen

Informantene på Beitostølen forventer at arkeologi skal handle mye om kunnskap om fortiden, gi noen sannheter. De er gjennomgående redde for å si noe «feil» under intervjuet, holdningen viser til forventningen om arkeologen som har, og ønsker, store mengder faktakunnskap. Samtidig som de ikke er personlig interessert, ønsker de å få fram det de faktisk kjenner til, og å presisere at arkeologien er viktig og positiv. Britt Solli (1996:31) har som en av målsettingene for doktorgradsarbeidet sitt å prøve ut det postprosessuelle perspektivet om en mer pluralistisk arkeologi i en faktisk feltsituasjon på Veøy i Romsdal.

Hun ønsker å bli kjent med og inkludere folkelige tolkninger av arkeologien i området hun graver ut. Det teoretiske grunnlaget har dermed en del til felles med Holtorf ved at begge er opptatt av folkelige opplevelser og forståelser av arkeologi, og vil kombinere dem med den akademiske arkeologien.

Sollis metode er å spørre besøkende på utgravningen om deres historier om og navn på steder, i tillegg undersøker hun skriftlige kilder. Hun møter i stor grad de samme forventningene som informantene på Beitostølen har: arkeologens rolle er å gi kunnskap, hun skal være fortelleren. Det er vanskelig å unngå rollen som ekspert, hun forklarer det med arkeologens oppgave som oversetter. Arkeologiske funn er ofte vanskelige å se og forstå noe av uten forkunnskaper. De folkelige tolkningene og fortellingene hun får om kulturminner i området kan stort sett spores tilbake til kilder skapt av arkeologer og historikere på 1800- og 1900-tallet (Solli 1996:79). Samme trekk viser seg på Beitostølen ved at de fleste opplysninger jeg får om arkeologiske kulturminner i området, kan spores tilbake til Hauges hefte fra 1965. Både på Veøy og på Beitostølen har folk gjort historiene til sine egne, og gitt dem visse variasjoner. Solli (1996:77) ser videre at de nye fortellingene, den nye kunnskapen hun skaper gjennom utgravningen blir godt mottatt og inkludert i de gamle fortellingene, selv om det kan innebære direkte motstridende informasjon.

En av konklusjonene Solli (1996:251) trekker fra sin undersøkelse, er at den demokratiske, pluralistiske og forhandlende arkeologien fremmet av Shanks & Tilley (1987; 1989), blir umulig å utføre i praksis. Hun definerer den vitenskapelige og den folkelige arkeologien som to ulike diskurser, to ulike historier som må respekteres på hver sine premisser (Solli 2005:250). Hun har fått rollen som ekspert både av myndighetene gjennom gravetillatelse og generelt gjennom den arkeologiske utdanningen. Denne rollen velger hun å gå inn i, hun vil oppfylle forventningene om at hun er betalt for å vite, forpliktet til å informere (Solli 1996:251).

Ut fra Sollis funn kan det argumenteres for at den manglende interessen for arkeologi på Beitostølen kommer av at de jeg har snakket med ikke hører til den arkeologiske diskursen. Når det samtidig er få folkelige fortellinger om de lokale arkeologiske kulturminnene, er det ingen diskurs folk kan relatere seg til. Som Solli påpeker krever arkeologiske kulturminner ofte en oversettelse. På Beitostølen er fangstgroper og jernvinneanlegg de to dominerende kulturminnegruppene. Begge framtrer på overflaten som groper i bakken, og gir ikke annen mening enn det uten forkunnskap. Hytteeieren formulerer det ganske presist, etter å ha fått forklart hvor i landskapet en gruppe fangstgroper ligger:

Vet du hva, jeg har sikkert sett det, helt sikkert, men jeg har ikke tenkt så mye på det (Hytteier 2007).

Finnes det ingen diskurs, fortelling om kulturminnet, er det vanskelig å ha meninger om og interesser for det.

Det er en forventning og et ønske om at arkeologien skal gi fortellingen og kunnskapen om kulturminnene. Sollis konklusjon peker dermed i en annen retning enn Holtorfs. Hans ambisjon er å forene de to retningene i teorien sin, mens Solli konkluderer med at det er umulig, og at det er bedre å respektere forskjellene og skillet. Sollis arbeid er gjort et drøyt tiår før Holtorfs bok ble gitt ut, men etterspørselen etter ekspertise og kunnskap på Beitostølen tyder på at elementene hun peker på fortsatt er relevante.

5.3 Det nære og selvopplevde

På Beitostølen er grensene for hva som forbindes med arkeologi videre enn i det akademiske fagfeltet. Holtorf (2005:15) har som målsetting å utvide rammene for det arkeologiske kulturelle feltet til å gjelde også folkelige tolkninger og samtiden, men problematiserer ikke tidsrammen for det tradisjonelle arkeologiske materialet. Det gjør til gjengjeld informantene på Beitostølen, både dinosaurer og nyere stølsbygg og steder dukker opp som en naturlig del av intervjuet om arkeologi og kulturminner. I materialgjennomgangen (kapittel 4) viser det seg at de fleste av Holtorfs samtidige meninger i tese 8 blir knyttet til nyere tids kulturminner på Beitostølen, ikke til de arkeologiske. Gørill Nilsens (2003) studie av brytninger mellom akademisk og lokal kunnskap i Lofoten og Nord-Troms kan brukes til å forklare noen av trekkene i intervjumaterialet.

I likhet med Solli bruker Nilsen (2003:26) diskursbegrepet til å identifisere og definere det folkelige og det vitenskapelige i arkeologi. Hun går mer detaljert inn på hva det er som skaper skillet mellom diskursene, og diskuterer det blant annet ved hjelp av Latours (1987) begrep om teknisk tekst. Nilsen (2003:29) peker på at etter hvert som arkeologien vokser og vil legitimere seg som vitenskapelig fag, endres de arkeologiske tekstene. Det blir en økende grad av stratifisering, der forfatter henviser til annen tekst som må svekkes for å svekke denne, av støttende inskripsjoner og illustrasjoner, og av referanser som sender leseren ut i en labyrinth av tekster. Disse kjennetegnene for den vitenskapelige teksten markerer grensene og gjør den arkeologiske diskursen vanskeligere tilgjengelig. Fram til andre halvdel av nittenhundretallet var den arkeologiske diskursen åpen for amatører. I de siste femti årene har

skillet blitt tydeligere markert gjennom skrivemåtene og krav om profesjonalisering av de som jobber innenfor feltet.

Nilsen (2003:385, 386) viser at akademiske og folkelige fortidsforståelser har ulik fokus. Akademisk formidling legger vekt på fjern fortid, etnisitet og syntetisering av historiske prosesser over større områder. Lokalt legges det vekt på det selvopplevde, gjenkjennelsen og forfatterens troverdighet, noe som forutsetter inngående kjennskap til lokalsamfunnet. Nilsen (2003:387) definerer dette som den lokale diskursens kildekritikk. Det er dermed mekanismer i begge kunnskapsformer som gjør det vanskelig, men ikke umulig, å tre inn i diskursen.

Om man trekker en parallell fra Nilsens studie, kan årsaken til fokuset på nyere tid på Beitostølen være en lokal diskurs som verdsetter det nære, selvopplevde, for eksempel stølsdrift på 1950-tallet og tidlig reiselivsutbygging. Det ser ikke ut til å være noen stor lokal diskurs om de eldre, arkeologiske kulturminnene. Både Solli (1996:79) og Nilsen (2003:389) påpeker at arkeologiske kulturminner dermed framstår som lite meningsfulle, i og med at den akademiske diskursen om dem er vanskelig tilgjengelig for andre enn ekspertene. Den akademiske diskursen om arkeologien på Beitostølen, ut fra utgravninger og publikasjoner, er stort sett ganske ny. Dermed har det heller ikke vært mange muligheter til å bygge en lokal kunnskap på bakgrunn av en akademisk. Unntaket er det 30-siders heftet som Eilev Odde Hauge (1965), mangeårig styrer på Valdres folkemuseum, skrev i 1965. Han forteller litt om gravhauger og jernutvinning på Beitostølen, men også han fokuserer mest på nyere tid og personlige erfaringer.

I lys av diskursperspektivet Solli (1996) og Nilsen (2003) beskriver, kan man si at Holtorfs (2005) løsning for å bygge bro mellom diskursene er: å legge mer vekt på den folkelige, studere hvordan meningsskaping skjer der, og tilpasse arkeologien som helhet til dette. I mitt materiale viser det seg en etterspørsel også etter kunnskapen, den akademiske diskursen. Sollis funn viser at den akademiske diskursen gjerne er grunnlag for den folkelige, fordi arkeologiske kulturminner trenger oversettelse for å oppleves som meningsfulle. Ut fra Nilsens studie kan det argumenteres for at liten folkelig diskurs om arkeologi bygger like mye på manglende tilgang til kunnskapen, som på mangel på interesse.

Nilsens studie gir en forklaringsmodell på hvorfor Beitostølen i nær fortid står sentralt for informantene. I intervju materialet var mange av dagens verdsettinger mer knyttet til en ide om arkeologi generelt enn til arkeologiske kulturminner lokalt (kapittel 4.4). Holtorf (2005:43–46) viser at vi i dag får mye informasjon knyttet til arkeologi, både populære og akademiske varianter, gjennom ulike medier. For folk på Beitostølen, og ellers i det norske samfunnet, er det gjerne mye større tilgang til mediepresentasjoner enn til den akademiske

diskursen. Det man har sett på tv eller lest i magasiner føles nærmere, mer selvopplevd enn akademisk litteratur og er derfor lettere og mer relevant å verdsette.

5.4 Oppsummering

På Beitostølen er den en forventning og tanke om at arkeologiske kulturminner bør ha en forståelig nytte og bruk (kapittel 4.4). I den nasjonale kulturminnepolitikken er det for tiden fokus på verdiskaping og et ressursperspektiv på kulturminner (St.meld. nr 16 (2004–2005)). Jonas Grundberg (2004) forklarer en slik utvikling på bakgrunn av historiebruken i moderniteten og postmoderniteten. Historien har gått fra å bli forstått som en underliggende struktur og en selvstendig sfære, som skaper system i tilværelsen, til et produkt som er del av den økonomiske sfæren. Dermed blir det relevant å markedsføre, selge og bruke kulturminner for eksempel til å skape særpreg og gjøre steder attraktive for turisme, og til syvende og sist gi økonomisk gevinst. Verdensborgeren av det globaliserte samfunn bruker kulturkonsum for å skape sin egen identitet, kulturminnene som produkt har mange konkurrenter i dette markedet.

Britt Solli viser hvordan det ofte er nødvendig med spesialister, vanligvis arkeologer, for å forstå og oversette arkeologiske kulturminner så de gir mening. Folkelige forståelser av arkeologiske kulturminner kan ofte spores tilbake til akademisk kunnskap, og Solli (1996) opplevde en etterspørsel etter nye fortellinger, ny kunnskap. På samme måte er det en etterspørsel etter fakta og kunnskap om kulturminnene og fortiden på Beitostølen. Gørill Nilsens studie viser hvordan forskjellen mellom akademisk og arkeologisk verdsetting kan forstås som to ulike diskurser. Over tid har den arkeologiske vitenskapen gjennom stratifisering av tekst, og profesjonalisering av feltet, gjort sin egen diskurs vanskeligere tilgjengelig for amatører. Det lokale har sin egen diskurs som handler mer om nærhet og det selvopplevde (Nilsen 2003). Det forklarer hvorfor mye av dagens verdsetting av kulturminner hovedsaklig knytter seg til nyere tids minner og noe en selv eller kjente har opplevd. Det generelle, mer stereotype mediebildet av arkeologi blir også satt pris på. For de fleste er det og langt mer tilgjengelig og nærmere enn den arkeologiske diskursen.

Nilsen og Solli peker på det samme skillet mellom det akademiske og det folkelige som Holtorf beskriver. Men der Solli legger vekt på arkeologens oversetterfunksjon, og Nilsen peker på en egenutviklet diskurs med andre regler og kildekritikk, vil Holtorf bruke det folkelige som utgangspunkt. Det sterke fokuset på ekspertise og kunnskap i intervjumaterialet mitt indikerer at Holtorf her går for langt. Folk selv er interessert i flere diskurser, ikke bare den folkelige.

Materialet mitt, nasjonale kulturpolitiske målsettinger og Grundbergs studie støtter Holtorfs vektlegging av arkeologien i samtiden og de ulike meningene knyttet til feltet. Solli og Nilsens diskusjoner viser hvordan arkeologisk kunnskap kan være ønsket, men er vanskelig tilgjengelig, og at lokale diskurser gjerne skaper egne kategorier for kildekritikk og verdsetting. Fokus på ressursperspektivet, kunnskap og nærhet blir tatt med i neste kapittel, der det vil bli satt opp forslag til formidlingsstrategier på bakgrunn av Holtorfs teori og intervjumaterialet.

6 Formidlingsstrategier

At det skulle bli noe konkret utav det, de er så lei sånne papirbunker (Forvaltning a 2006).

Dette innledende hjertesukket kom under avslutningen av mitt første intervju, etter at informanten hadde spurt hva informasjonen fra intervjuet og arbeidet mitt skulle brukes til. I den følgende delen av denne papirbunken vil kunnskapen fra Holtorfs teori (kapittel 3), informantenes innspill (kapittel 4) og utfyllende teorier (kapittel 5) bli kombinert gjennom forslag til noen praktiske strategier for arkeologisk formidling generelt og for Beitostølen spesielt. Målsettingen har hele tiden vært at arbeidet skal kunne brukes også av ikke-arkeologer, dette blir dermed den viktigste delen av arbeidet og testen på om teori og kunnskap som er opparbeidet kan settes ut i praksis.

På bakgrunn av den foregående diskusjonen, framstår noen av Holtorfs teser, og erfaringer fra mitt arbeid, som mer sentrale enn andre for formidling på Beitostølen.

- Tese 2

Fokus på menneskene i samtiden fungerer godt for å få fram hva som skal til for å skape gode arkeologiopplevelser og minner (kapittel 4). Et eksempel på dette, er hvordan mine intervjuer i området har gitt kunnskap om ønsker og interesser, og i tillegg mange gode, konkrete innspill til formidlingen. Samtidig er det en forventning om at disse opplevelsene bygger på faktisk kunnskap om fortiden. Ut fra mine undersøkelser av hverdagskulturen på Beitostølen, er det et ønske om både-og (kapittel 5).

- Tese 3, 4, 5 og 6

Stereotypiene om feltarbeid, skattejakt og detektivarbeid er populære, og den arkeologiske prosessen kan gi gode opplevelser (kapittel 4.2, 4.3).

- Tese 8

Av de samtidige verdsettingene av kulturminner som Holtorf ser på, er faktakunnskap og kommersiell bruk de eneste som knyttes til arkeologiske kulturminner lokalt. Det må tas på alvor og bygges videre på, samtidig som det viser at det er et stort potensial for flere typer verdsettinger av kulturminnene (kapittel 4.4, 5). Nær forhistorie og de spennende,

dramatiske stereotypiene er verdsatt på mange måter, og kan gjerne dras mer inn i den arkeologiske formidlingen for å møte den eksisterende interessen (kapittel 4, 5).

- Tese 11

Det er relativt stor forståelse for gevinstene ved ødeleggelse av arkeologiske kulturminner (kapittel 4.5). De er en ressurs som bør ha en forståelig nytte og bruk for å forsvare bevaring (kapittel 5.1).

- Tese 12

Det er støtte for at erfaring med arkeologisk praksis og forestillinger om fortiden er sentralt for gode og minneverdige arkeologiopplevelser (kapittel 4.6).

På bakgrunn av disse funnene vil jeg foreslå noen strategier for formidling. For å gjøre strategiene mer brukervennlige vil jeg først peke på temaer som bør avklares på et generelt nivå i oppstarten av et formidlingsarbeid, videre vise til de lokale rammene, og deretter peke på noen element ved innholdet i formidlingen. Til slutt vil de foreslåtte strategiene bli kort diskutert i forhold til eksisterende veiledninger og planer for formidling innen kulturminneforvaltningen.

6.1 Sette rammene

Før et formidlingsarbeid starter, bør det gjøres noen avklaringer om hva som skal formidles, og hvorfor.

6.1.1 Bli kjent med den lokale hverdagen

Holtorfs forutsetninger i tese 1 og 2 er at arkeologien bør være demokratisk og legge vekt på opplevelser for mennesket i dag. Materialet og andre teoretikere viser at også kunnskapen, tingene og fortiden er interessant. Holtorfs tilnærming er likevel nyttig som metode, fordi den undersøker hverdagsforståelsen av arkeologi, hvordan det faktisk er. Gjennom intervjuer har jeg undersøkt noen populære forståelser på Beitostølen. Det har gitt relevant informasjon om hva det er kunnskap om og interesse for i området. God lokalkunnskap kan erstatte samtaler, men arkeologer har ofte ansvar for store områder, og de har ikke mulighet til å kjenne alle steder like godt. På grunn av mindre følelsesmessige bånd til stedet, vil arkeologens forklaringer ofte gi forklaringer og tolkninger ut fra videre rammer og områder, noe som kanskje ikke oppleves som like relevant for de lokale (Nilsen 2003:341).

Med økt kunnskap om hva som er kjent og ønsket, er det større muligheter for å skape en formidling som gir gode opplevelser, som kan knyttes til noe kjent, og gir mening. Samtidig gir samtaler og lokalkunnskap klarhet i hvilken kunnskap som finnes, og hva det kan være

relevant og interessant å presentere nye fakta om. Undersøkelser av hva det er kunnskap om og interesse for i det aktuelle området er dermed et viktig utgangspunkt for formidling.

6.1.2 Relevans må skapes, ikke forutsettes

Under tese 1 argumenterer Holtorf for at arkeologi er en av vitenskapene som styrer vår tid. Intervjumaterialet mitt støtter ikke denne påstanden. 7 av de 11 informantene sier rett ut at arkeologi og kulturminner er noe de ikke interesserer seg særlig for, og både læreren og en av reiselivsrepresentantene kommenterte at vi snakket om ting de aldri hadde tenkt på. De fleste informantene er inne på at arkeologi er viktig, noe vi må ha: vi må ta vare på historien vår. Det kan og være noe de føler de bør si, delvis fordi de vet det er offisiell holdning, delvis av respekt for meg som en representant for feltet.

Ut fra mine funn kan man se på arkeologi som populærkultur mer som en ambisjon enn som en realitet. Det finnes populære, folkelige forestillinger om arkeologi, men det betyr ikke at arkeologi er noen stor del av hverdagskulturen. Den økte politiseringen av arkeologi som Grundberg (2004) og Brattli (2006) peker på, styrker Holtorfs (2005:12) argument om at den akademiske arkeologien er mer avhengig av en folkelig interesse, enn motsatt. Dagens arkeologiske fag- og forvaltningsparadigme oppleves som fremmed og fjernt, dette svekker arkeologien (Brattli 2006:241). Det er i denne sammenhengen Holtorfs (2005:14) påstand under tese 2, at en bør fokusere på å bygge bro mellom det akademiske og det folkelige i arkeologi, kommer til sin rett.

Den akademiske arkeologien er noe folk føler en viss plikt overfor, i den grad de tenker på arkeologi forventes det at akademisk kunnskap ligger under som en forutsetning. I hverdagen oppfattes den imidlertid gjerne som nødvendig, men kjedelig, og har generelt liten betydning. Personlige hverdagsopplevelser spiller på andre strenger. På spørsmål om gode kulturminneopplevelser fortalte den ene forvaltningsrepresentanten om da klassen på barneskolen var med og brente kull og prøvde å rekonstruere en jernutvinningsprosess. De gode opplevelsene blir husket i flere tiår, og skaper et positivt forhold til arkeologien. Lyst og interesse er et mer fruktbart grunnlag å bygge på enn plikt og tvang. Styrking av arkeologi som gode opplevelser i hverdagen, slik Holtorf argumenterer for i tese 12, gir et godt grunnlag for økt engasjement rundt alle former for arkeologi.

6.1.3 En ressurs blant andre ressurser

I de første og siste tesene fokuserer Holtorf (2005:160) på at til syvende og sist må arkeologien yte en tjeneste til samfunnet. Ut fra det mener han det er en god målsetting å vurdere nøye hvordan folk opplever og ønsker å oppleve arkeologi, fortiden og det den har

etterlatt seg. Mine funn viser at arkeologi ikke har noen enestående posisjon i folks bevissthet, den blir vurdert i forhold til andre samfunnsinteresser, som for eksempel utbygging. Dette kommer tydeligst fram i forhold til ødeleggelse av kulturminner, der flere gir uttrykk for at en trenger jo ikke ta vare på alt (Forvaltning a 2006, Reiseliv a 2006, Utbygger 2006), og sympati med de som ikke ser den helt store interessen i dette (Forvaltning b 2006). Hvis det blir vernet, bør det brukes på en forståelig måte, for eksempel formidles.

Holtorfs (2005:144–149) tese 11 handler om at det kan være store fordeler ved å ødelegge en arkeologisk lokalitet. Han gir eksempler som økt kunnskap om kulturminnene, og alternative forståelser, spesielt urbefolkningers bruk på bakgrunn av deres kosmologi. Flere av informantene mine peker også på gevinster ved å ødelegge kulturminner (kapittel 4.5, 5.1). Fordelene de ser, er knyttet til helt andre interesser enn kulturminnet selv, hovedsakelig bruk av jorda til tomter eller landbruksproduksjon. Folk ønsker kunnskap om fortiden, men her er det flere mellomledd og det er vanskeligere å se det direkte utbyttet av bevaring eller utgravning. Kunnskap er immaterielt, penger er konkrete. Bare et par av informantene beskriver en direkte kobling mellom ødeleggelse av kulturminner og økt kunnskap. Kulturminnevern er del av en politisk hverdag der samfunnsinteresser vurderes og forhandles. Grundberg (2004:58) relaterer det til modernitetens oppdeling av samfunnssfærene i politikk, økonomi og kultur, som nå endres slik at det kulturelle har blitt del av økonomiske bytterelasjoner. Kultur, blant annet kulturminnevern, er svekket som autonom sfære.

Historie og kultur brukes i turisme for å framheve noe unikt og attraktivt ved et sted (Grundberg 2004:59), og framstilles som en viktig ressurs for verdiskaping i næringslivet (St.meld. nr. 16 (2004–2005):6). Effekten er likevel at arkeologien sidestilles med en rekke andre ressurser, som alle konkurrerer om oppmerksomheten. Kulturminnene har ikke den selvsagte verdien vi som arkeologer gjerne vil gi dem. Det bør det tas hensyn til, både i vurderinger av om noe skal vernes og formidles, og i selve formidlingen.

6.1.4 Reiseliv som en viktig samarbeidspartner

Under tese 12 diskuterer Holtorf (2005:150-160) den arkeologiske appellen slik den oppleves for eksempel i fornøyelsesparker, og mener det er en god modell for å skape positive arkeologiopplevelser. Grundberg (2004:71) fokuserer på gode kulturminneopplevelser, og foreslår turisme som kulturminnevernets nye oppdrag, nå når nasjonsbygging ikke lenger er hovedmålet med historiebruken. Fokus på turisme begrunnes ut fra globaliseringen og framveksten av en samfunnsgruppe som skaper identitet gjennom konsum, livsstil og smak (Grundberg 2004:53). Kanskje er det slike utviklingstrekk som ligger bak forvaltningen og

reiselivsnæringens initiativ akkurat nå, til å gjøre noe utav kulturminnene på Beitostølen.

Beitostølen profilerer seg som et barne- og familiested (Utbygger 2006), og vil gjerne ha mer av passende familieunderholdning for å styrke destinasjonen. God arkeologi assosieres med kvalitet (Reiseliv b 2006), og har potensial til å være både lærerikt og morsomt.

Reiselivsnæringen har dessuten arbeidet mye mer enn arkeologien med spørsmål om hva som er gode opplevelser, hva turister ønsker og setter pris på. Deres kunnskap kan være svært nyttig for arkeologien i utviklingen av gode arkeologierfaringer. I samarbeid med turismen har arkeologiforvaltningen en mulighet til å gjøre noe ut av kulturminner på et sted der mange vil se og oppleve dem. Vi kan skape en vinn-vinn situasjon der begge parter ser seg tjent med formidling av arkeologi.

6.2 Lokale interesser

Turisme er en viktig samarbeidspartner for kulturminnevernet, på Beitostølen blir denne relasjonen ekstra viktig siden reiselivet er så dominerende som næringsvei. Sju av informantene var inne på målgruppe for formidling, alle regnet turister som hovedpublikum. De fleste nevnte barn på andre og lokalbefolkning på tredje plass. Det er en generelt positiv respons på ideen om mer formidling av arkeologien på Beitostølen. Koblingen mellom arkeologi og turisme lokalt er dermed på plass. Under intervjuet ble informantene vist fire skiltmodeller og en brosjyre og bedt om å kommentere hva de likte eller ikke likte ved dem. Diagram 1 viser alle forslag og vektlegginger som dukket opp i samtalen om skiltforslagene, gruppert i to avdelinger ut fra om de omhandler ytre rammer eller innhold på selve skiltet.

6.2.1 Samarbeid i planleggingen

Holtorf (2005:15) studerer hvordan det arkeologiske manifesterer seg i våre daglige omgivelser. Selv om fokus rettes mer mot arkeologiens rolle enn mot samspillet, er en aktiv og interessert holdning til andre aktører en helt grunnleggende forutsetning for hans teori om arkeologi som populærkultur. Grundberg (2004:77) diskuterer også samarbeidet innen kulturminnevernet, han mener at en bred utadrettet virksomhet, mer kommunikasjon og mindre institusjonalisering er veien å gå.

På Beitostølen peker utbygger, reiseliv og planmyndighet på at det eksisterer et mangfold av prosjekt med delvis overlappende mål i området. Det er en skog av ulike skiltprofiler. Vegvesenet har en egen standard som vil bli brukt når Valdresflya nå blir opprustet som nasjonal turistvei, fylkeskommunens kulturvern avdeling en annen, og løypeforeninga på Beitostølen en tredje. Det kan i tillegg bli flere, en tverrkommunal kulturminnekonsulent for Valdres vurderer kulturstier og en kommunal helsekonsulent har vært inne på å bygge opp stier til rekreasjon. Den ene reiselivsrepresentanten uttrykte frustrasjon over manglende samarbeid og kommunikasjon mellom de ulike aktørene. Som vist i diagram 1 handler mange av informantenes innspill ikke om innhold i skiltingen, men legger vekt på sammenhengen de står i. Flere av forslagene handler om samkjøring av skilting og informasjon. Igjen bekreftes det at kulturminnene forstås ikke i et vakuum, som et eget felt helt for seg, slik det til en viss grad fungerer i akademiske og forvaltningsmessige sammenhenger. De settes inn i en lokal helhet, der de vurderes mot andre interesser. Et vidsyn og samarbeid med disse interessene er etterspurt og bør være i arkeologiens interesse.

På Beitostølen er det et mangfold av initiativ og skilt. Kommunikasjon og samkjøring mellom disse ulike initiativene er etterspurt, ut fra et perspektiv som tar utgangspunkt i en lokal helhet framfor adskilte sektorinteresser.

6.2.2 Flerbruk i landskapet

Informantene på Beitostølen relaterer kulturminner til andre uteopplevelser, som turgåing, en tematisk løype, grilling, benker og bord (diagram 1). Tim Copeland har studert publikums opplevelser og konstruksjoner ved besøk på arkeologiske steder. En av hans konklusjoner er at det tas for lite hensyn til forutsetningene publikum bringer med seg. Undersøkelsen hans viser at det folk så som viktigst ved stedet og opplevelsen var først fortiden, deretter aktivitetene de deltok i, folkene de gikk sammen med, eventuelle ansatte på stedet, informasjonen man har tilegnet seg, de oppbygde omgivelsene, de naturlige omgivelsene, og til slutt kulturen, hvordan mennesker ble beskrevet og observert (Copeland 2004:139–140).

Det meningsbærende i den moderne bruken av arkeologi i kombinasjon med rekreasjon og fysisk aktivitet har tidligere blitt vist for norske forhold (Klepp 1998:294; Nilsen 2003:367). Det er tydelig at kombinasjonen med å gå tur, sette opplevelsen i en sammenheng, er viktig på Beitostølen (diagram 1). Flere nevner konkret rekreasjonsmuligheten i en underholdende løype, kanskje kort og nær sentrum, for folk som ikke er så spreke. Dette elementet blir trolig framhevet på Beitostølen på grunn av Beitostølen helsesportsenter som har kurs og aktiviteter for mennesker med ulike funksjonshemninger hele året.

En annen sentral faktor er god tilrettelegging og opplevelse av kulturminner og rammene rundt dem. Det viser seg i Copelands undersøkelse og det kommer fram i mitt materiale. Alle informantene ble bedt om å beskrive gode kulturminneopplevelser, de fleste fortalte om noe som innebar aktiv handling og deltakelse. De to som ikke gjorde det, viste til svært god tilrettelegging som viktig for det positive minnet. Utseendet, tilgjengeligheten og de «usynlige» praktiske elementene spiller en viktig rolle for gode kulturminneopplevelser. Også når det gjelder innhold i formidlingen viser mitt materiale en bred, lokal interesse framfor fokus på kun arkeologi. Flere informanter trakk inn naturstier og så det som naturlig å kombinere formidling av det kulturskapte og naturelementer i området. Bonden fortalte om aha-opplevelsen familien hadde fått på en ferietur, da de gikk en løype som informerte om både støling, fugler, trær, dyr, maurtuer og andre naturlige og kulturelle element i landskapet.

Det kan være relevant å utfordre de tradisjonelle tidsrammene for arkeologisk formidling. Den tidsperioden det vises aller mest til i intervjuene, er Beitostølen som stølsområde, litt udefinerbart «opprinnelig», trolig med utgangspunkt i tiårene fram mot 1960, før turismeutbyggingen begynte å bli omfattende. Beitostølen som støl er et idyllisk bilde med dyr, litt nasjonalromantikk med fjell og et mer naturnært levesett. Noe som er et passende bilde for helgeturister som reiser til Beitostølen for å komme bort fra byens og hverdagens mas. Dette er også nær historie, manns minne, som folk har mange referanser til. I kapittel 5.3 pekes det ved hjelp av Gørill Nilsens (2003:286) studie på hvordan en lokal, folkelig kulturminnediskurs gjerne fokuserer på erfaringsnærhet, intim kjennskap til landskapet og øyevitneskildringer. Holtorfs presenterer også personlige minner som en av samtidens måter å verdsette arkeologi på (Holtorf 2005:99–100). På Beitostølen nevnes blant annet stølsdrifta, det første hotellet, den gamle skolen i Beito, spor etter 2. verdenskrig og gamle danseplasser som interessante gamle ting. Det er noe en har et personlig forhold til, som også handler om det lokale landskapet. Å kombinere formidling av det eldste arkeologiske materialet med det nyere, erfaringsnære kan være en form for brobygging mellom folkelige og akademiske fortidsforståelser.

Erfaringen av arkeologiske kulturminner avhenger ikke bare av kulturminnet selv, men også av sammenhengen det står i. God tilrettelegging og kombinasjon med andre opplevelser som for eksempel turgåing, nyere tids kulturminner og naturfenomen, kan gjøre den gode opplevelsen bedre.

6.3 Innholdet i skiltingen

Hva som er gode læremetoder, er en egen vitenskap, med mange meninger og opphetede diskusjoner. Gianna Moscardo (1996:392) har utviklet en modell for hvordan besøkende tolker formidlingen av kulturarv. Hun peker på enkelte faktorer som gir mer læring, høyere tilfredsstillelse og større forståelse. Variasjon i erfaringer, kontroll over egne erfaringer, mulighet for å delta i tolkingen, interaksjon og gode fysiske orienteringssystemer er viktig. Sammenheng med personlige erfaringer og informasjon som stiller spørsmål og utfordrer til egne vurderinger gir også gode resultat. Tim Copeland (2004) skriver om presentasjon av arkeologiske lokaliteter, og tar i bruk J. S. Bruners instruksjonsteori fra 1966.

Kommunikasjon kan deles inn i ulike former: aktiviteter, visuelle virkemidler og symbolikk. De to første fungerer best dersom mottakeren har lite forkunnskaper. Symbolsk formidling, som bøker, informasjonstavler, skilt, forelesninger og så videre fungerer for de som allerede har kunnskap om temaet (Copeland 2004:138). Ut fra dette kan den ideelle kommunikasjonsformen inneholde aktiviteter kombinert med en personlig samtale, kanskje med utgangspunkt i modeller eller forsøk på rekonstruksjon. De økonomiske og praktiske rammene på Beitostølen tillater ikke noe slikt, men det er verdt å utforske kombinasjonsformer.

Selv om opplevelse er viktig, handler arkeologisk formidling ikke bare om aktiviteter, tilrettelegging, drama og magi. Holtorf (2005:14) mener broen mellom fortid og nåtid er mindre interessant enn broen mellom det folkelige og det akademiske. Mitt materiale støtter ikke fullt ut opp om det (kapittel 5). Det forutsettes at formidling av arkeologi skal gi fakta om fortiden, 7 av de 11 informantene formulerer klart slike forventninger. Informasjonen skal være lettfattelig, enkel og ikke ha for mye tekst, men det skal være informativt. Det skal fortelle noe om hva folk levde av, hva ting ble brukt til, hva som har skjedd i området (Landbruk 2007; Reiseliv b 2006; Forvaltning b 2006). Funnene er de samme som Britt Solli (1996) gjorde i sin praktiske utprøving av en pluralistisk arkeologi. Hun fikk høre folkelige fortellinger om undersøkelsesområdet, og hennes funn ble grunnlag for nye folkelige historier

og opplevelser. Men samtidig møter hun hele tiden forventningen om at hun skal være eksperten, informere, gi valuta for skattepengene som lønner henne (Solli 1996:251).

Mine funn ligger nærmere Sollis funn enn Holtorfs teori på akkurat dette området. På bakgrunn av det framstår det som viktig å møte populære forventninger og behov for opplevelser, men det bør ligge kunnskap om fortiden i bunnen for disse opplevelsene.

6.3.1 Hva skal sies?

På grunn av ressurser, tilgjengelighet og varighet, er en form for merking og skilting den mest sannsynlige formidlingsformen på Beitostølen. På bakgrunn av undersøkelsen, og diskusjonene om konkrete skilteksempler, vil det her bli foreslått noen valg rundt innholdet i formidlingen som kan fungere godt.

- *Fakta om fortiden* (tese 1 og 2)

I bunnen finnes det noen arkeologiske kunnskaper om kulturminnene i området, hva som er typisk, hva som er unikt, og hva de forteller om livet i området i forskjellige deler av forhistorien. Formidlingen må ta utgangspunkt i fakta og gi kunnskap om det materielle og fortiden. I forhold til den store aksepten for ødeleggelse av kulturminner, kan det være relevant å tydeliggjøre kunnskapsgevinsten i både bevaring og utgravning av kulturminner (tese 11).

- *Enkelt med lite tekst* (diagram 1)

Uansett hva som formidles, er det stor enighet om at skilt bør ha lite tekst, være enkle og fenge umiddelbart. Samtidig er det stor enighet om at en brosjyre i kombinasjon med skilting er ønskelig, det gir mer plass for utdypning av fakta og forslag til aktiviteter.

- *Spille på populære stereotypier* (tese 3, 4 og 5)

Det kan virke som om arkeologi generelt oppfattes som dramatisk og eksotisk, og lokale arkeologiske kulturminner som kjedelige og intetsigende (kapittel 4.2). De populære stereotypiene om arkeologi er nettopp det, populære, og denne interessen kan formidlingen benytte seg av. Beskrivelser av spennende feltarbeid og detektivjakt etter kunnskapsskatter under bakken, kan øke interessen for kunnskapen om de lokale funnene. Kunnskapen behøver ikke være dårligere om den presenteres i en form folk liker og ønsker.

- *Oppleve arkeologisk praksis* (tese 6 og 12)

Vi bør ikke oppfordre til private utgravninger, tvert imot presisere at det er ulovlig. Men på skilt og eventuelt annet materiell, kan det fungere godt å spille på de populære arkeologiske elementene av skattejakt og detektivarbeid, gjerne med fotografier fra arbeidet. En måte å kombinere aktivitet og arkeologisk praksis på, er å presentere kjennetegnene arkeologen ser

etter for å finne et jernvinneanlegg eller en fangstgrop. Ut fra det kan en oppfordre til å gå ut på leting etter et av de hundretalls umerkede sporene etter jernvinneanlegg, eller en fangstgrop det finnes titalls av. Det er en risiko for ødeleggelse, men muligheten for gevinst i form av entusiasme og eierskap til «gropa *jeg* fant» kan veie opp. Reiselivets forslag om å lage spørsmål, som må løses ved hvert kulturminne, er en annen måte å skape undersøkende og underholdende aktivitet på.

- *Gi arkeologien flere meninger* (tese 8)

De arkeologiske kulturminnene verdsettes allerede som faktabærere og i kommersiell bruk, men har stort potensial for flere typer verdsetting. Refleksjoner og opplevelsen av det eventyrlige kan økes, eventuell monumentalitet og estetikk framheves, og fortiden kan gi opplevelser av både nostalgi og framskritt. Politisk bruk av arkeologi for eksempel til identitetsbygging er svært omdiskutert, men materialiteten og tausheten til gjenstander og steder gjør dem svært anvendelige nettopp til å skape mening (Grundberg 2004:18). Holtorf har tatt på alvor erkjennelsen av at mange typer bruk alltid vil forekomme, og at det er mer relevant å jobbe med og forme disse ulike meningene enn å jobbe mot dem.

- *Billedbruk* (tese 12, diagram 1)

På skilt eller i brosjyrer bør det brukes tydelige og gode visuelle element, som bilder, kart, foto, modeller el.l. Illustrasjoner er nyttig både til å formidle kunnskap og for å skape forestillinger om fortiden. Tredimensjonale modeller eller rekonstruksjoner ville ha vært svært positivt, men møter en del utfordringer i forhold til både produksjon og vedlikehold.

- *Noe lettfordøyelig, kjent, og noe fremmed og provoserende* (diagram 1)

Formidlingen bør oppfylle noen behov, forholde seg til noe kjent, enten det er populærkulturelle stereotypier, personlige opplevelser eller redskaper de fleste har et forhold til. Samtidig kan det overraskende, kontroversielle fange interessen og gi nye tanker. For eksempel kan et dyrevernperspektiv på fangstgraver, og en diskusjon av de tyske soldatenes samarbeid med stølsfolket under andre verdenskrig sette i gang nye tanker og refleksjoner om kulturminnet.

6.4 Eksisterende formidlingsstrategier i kulturminneforvaltningen

Dette har vært et forsøk på en praktisk rettet tilnærming til en konkret formidlingssituasjon, der populære forståelser og andre interesser, i dette tilfellet spesielt reiseliv, tas på alvor. Turismeforskningen har gjort mange studier av formidling og opplevelse som arkeologi kan

dra nytte av, og det er mye kunnskap om formidling på museene, i fylkeskommunene og hos andre som arbeider med det. En del av strategiene som er foreslått her er allerede i bruk i forvaltningen.

Oppland fylkeskommune har gitt ut en publikasjon om skilting og tilrettelegging av kulturminner med konkrete tips om framgangsmåte, etter mange henvendelser fra kommuner og andre (Møyner 2004:3). Rådene som gis handler blant annet om utvalg, aktører, tiltak, skjøtsel og økonomi (Møyner 2004:27–33). I kriteriene for utvalg av kulturminner poengteres et ønske om formidling i alle kommuner i Oppland, som kan tolkes som utslag av en samtidspolitik om rettferdig fordeling. Kulturminnetyper som er særegne for Oppland settes også opp som utvalgsriterium, her er det kulturminnet selv som er mer i fokus (Møyner 2004:28). Den samme dobbeltheten viser seg her som i min analyse, det er et samspill mellom samtdsinteresser og kulturminnets egenverdi. Rådene til innhold i formidlingen oppfordrer til en nøye vurdering av hvorfor og hvordan det formidles, og hvem formidlingen retter seg mot. I likhet med mine informanter, poengterer fylkeskommunen at tekster bør være korte, lettfattelige og suppleres med illustrasjoner eller modeller (Møyner 2004:31). Veilederen oppfordrer til samarbeid og lokal forankring, og samkjøring av eventuelle maler for skilt i området. Som i mine funn, legges det vekt på et samspill og samarbeid, og viktigheten av et fokus på kulturminners alternative meninger i dag. Det bekrefter relevansen av deler av Holtorfs teori, de varierte folkelige opplevelsene og meningene er noe den regionale kulturminneforvaltningen har stor bevissthet om. Veilederen påpeker til slutt at god informasjon skal gi god kunnskap og kan påvirke adferd, og at kvalitet må etterstrebes i alle ledd (Møyner 2004:38). Det er en balanse mellom fokus på gode opplevelser, et mangfold av meninger, og vektlegging av kunnskap om fortiden, kvalitet og vern.

Riksantikvarens veiledning for formidling og tilrettelegging ble utgitt i 1998 og er i likhet med Opplands veiledning svært konkret og kommer med praktiske råd for de fleste deler av prosessen. Riksantikvaren legger vekt på forsiktige tiltak i landskapet, og poengterer at man ikke nødvendigvis bør legge lista på lavest mulig nivå, men gjerne kan satse på et fyldig informasjonsopplegg. Som i fylkeskommunens veileder vektlegges vurderinger av hvordan og hvorfor og hvem det formidles for, og skaping av gode opplevelser (Riksantikvaren 1998). Sammenliknet med Holtorfs teori, min undersøkelse og Oppland fylkeskommunes veiledning, framstår Riksantikvarens informasjon likevel som mer fokusert på verneaspektet, det materielle, fortiden og kunnskapens egenverdi, og nøyaktig hvordan dette best kan tas vare på.

Bakgrunnen for denne ulike vektleggingen kan trolig spores til de organisatoriske endringene fra 1990, da en stor del av kulturminnevernsakene ble delegert til fylkeskommunene, delvis for å bringe kulturminneforvaltningen nærmere det politiske og det konkrete landskapet (Skar 2001a:5). Forskjellen mellom riksantikvaren og fylkeskommunens veileder, der fylket legger mer vekt på verdsettinger og vurderinger i samtiden, med andre ord politikk, kan tyde på at en har lyktes i å bringe kulturminnevernet i fylkene nærmere de folkelige interessene.

Den viktigste forskjellen mellom mine strategier og forvaltningens er verneaspektet, som er viktigere for forvaltningen enn for Holtorf og mine informanter. Holtorf fokuserer på kulturminners fornybarhet, og informantene veier kulturminnene opp mot andre samfunnsinteresser. For forvaltningen er vernet av kulturminner en av deres sentrale lovbestemte oppgaver. Forvaltningen står i dessuten ganske nært den tradisjonelle akademiske arkeologien, og legger stor vekt på kulturminners kunnskapsverdi. Denne ulikheten i prioritering er trolig grunnen til at noen av strategiene mine ikke har vært så aktuelle for forvaltningens formidlingsplaner. Det gjelder først og fremst ressursperspektivet, behovet for å skape relevans og mening, bruken av populære element, koblingen til reiselivet og erfaringen av arkeologisk praksis. Fokus på verdiskaping og næringsutvikling, for eksempel innen reiseliv, har hatt stor fokus i forvaltningen de siste par årene. Det viser seg likevel ikke i formidlingsveiledningene.

6.5 Oppsummering

De av Holtorfs teser som framstår som mest relevante for formidling er 1 og 2, hvor han definerer teorigrunnlaget, 3–6 om hvordan arkeologi framstår i populærkulturen, tese 8 om ulike meninger i samtiden, tese 11 om ødeleggelse av kulturminner, og tese 12 som omhandler opplevelser av arkeologiens magi (kapittel 6.0). Ut fra tesene, funn i intervjuene og supplerende teori er det formulert en strategi for formidling av kulturminner. Holtorfs ensidige samtids- og menneskefokus er kontroversielt, men relevant for noen sider ved formidlingen. Det får fram viktige faktorer som lokalkunnskap om interesser og kunnskap i miljøet, behovet for å utvide kulturminnenes relevans og mening, og det rådende ressursperspektivet (kapittel 6.1). På Beitostølen er reiselivsnæringen en sentral samarbeidspartner. I formidlingen av kulturminner er det viktig med samarbeid og samspill med andre aktører, for eksempel om skiltprofiler. Det er også positivt å kombinere kulturminneopplevelsen med andre formål, for eksempel rekreasjon, naturopplevelser eller

sosialt samvær. Intervjuformen og diskusjon av plakatmodeller ga mange interessante innspill til innhold og rammer for formidlingen (kapittel 6.2). Ut fra Holtorfs teori og informantenes vurdering er det viktig at teksten på skilt er enkel og at det brukes bilder eller andre visuelle element. I tillegg står faktaopplysninger sentralt i kombinasjon med muligheten for aktivitet og opplevelser. Populære stereotyper kan være nyttige, og presentasjonen av noe kjent i kombinasjon med noe ukjent, kan være med på å gi kulturminner flere meninger (kapittel 6.3).

Flere av strategiene som blir foreslått her finnes allerede i eksisterende planer og råd for formidling i Oppland fylkeskommune, delvis også i Riksantikvarens informasjon om skilting og skjøtsel. Det bekrefter relevansen av mine funn, samtidig som det viser hvordan formidlingskunnskap skapes i praktiske arbeid med aktuelle situasjoner. Noen av mine forslag skiller seg fra forvaltningens, blant annet vektleggingen av meningsskaping, populære forestillinger og opplevelsen av arkeologisk praksis. Bakgrunnen er trolig at forvaltningen legger mer vekt på kunnskapsverdien enn det Holtorf og mine informanter gjør. Mening blir dermed mer selvsagt og folkelige forestillinger litt mindre viktig for forvaltningen. Folkelige erfaringer av arkeologiens praksis kan bli en fare for vern og bevaring av kulturminner, som etter loven er en av forvaltningens sentrale oppgaver (kapittel 6.4).

7 Avslutning

Opplevelse og bruk av arkeologi har vært tema for dette arbeidet. Utgangspunktet var på den ene siden formidling av arkeologiske kulturminner på Beitostølen i Valdres, Oppland, på den andre siden Cornelius Holtorfs (2005) teori om arkeologi som populærkultur. Med utgangspunkt i teorien hans er noen aspekt ved den lokale kulturminneinteressen belyst. Her vil jeg samle trådene med en kort gjennomgang av hovedtrekk, funn og forslag i undersøkelsen, og til slutt trekke fram noen tendenser og forskningsmuligheter videre

7.1 Arkeologi som populærkultur på Beitostølen?

Holtorfs (2005:6) utgangspunkt er at kunnskap om hva som skjedde i fortiden er både utilgjengelig og uinteressant, han undersøker derfor hvilken betydning arkeologi har for mennesker i dag. I kapittel 3 viser jeg hvordan han står i en kontekstualistisk tradisjon innen den akademiske arkeologien, men drar konsekvensene lenger enn de fleste. I den postprosessuelle normalvitenskapen finner de fleste arkeologer en mellomposisjon, og ønsker å si noe både om fortiden og samtiden, tingene og de menneskelige forståelsene av dem (kapittel 3.1.2). Holtorf stiller spørsmål ved viktigheten av nøyaktig kunnskap om fortiden. Arbeidet hans kan relateres til en sterkt økende interesse for folkelig arkeologi, som har vokst fram i tilknytning til den økte kulturminneforvaltningen (kapittel 3.1.3).

De hverdagslige forståelsene av arkeologi som ikke-arkeologer skaper for seg selv, definerer Holtorf (2005:8) som populærkultur. Med utgangspunkt i den folkelige diskursen setter han opp noen konsekvenser for faget, og foreslår en ny, bredere, mer demokratisk teori om arkeologi, oppsummert i 12 teser (Holtorf 2005:158). I kapittel 4 har jeg ved hjelp av kvalitative intervju med representanter for ulike interesser på Beitostølen undersøkt hvor relevant teorien er. Undersøkelsen viser at de populærkulturelle ideene Holtorf peker på, er en stor og viktig del av det folk forbinder av arkeologi, og noe av det de oppfatter som mest positivt med feltet. Fokus på eksotisk feltarbeid, skattejakt, detektivarbeid og den arkeologiske prosessen styrker de positive opplevelsene, interessen for og engasjementet rundt kulturminner (kapittel 4.2, 4.3, 4.6). Imidlertid møter noen av forutsetningene og

konklusjonene hans motstand. Kunnskapssynet som bare legger vekt på samtiden og mennesket, oppleves som urealistisk både innenfor og utenfor den akademiske arkeologien. Informantene på Beitostølen er ikke interessert i en arkeologi som bare handler om opplevelser for mennesker i dag. De ønsker også egenverdien i det materielle og kunnskapen det kan gi om fortiden (kapittel 4.1, 5.2). Dermed er de heller ikke enige i alle konklusjonene Holtorf setter opp, som at autentisitet avhenger av observatøren, og at kulturminner er en fornybar ressurs (kapittel 4.5).

Gevinstene ved å ødelegge kulturminner, fra tese 11, er det relativt stor forståelse for (kapittel 4.5). Det har trolig sammenheng med politiske og sosiale forhold. Globalisering og endrede samfunnsforhold gjør at historiebruken ikke lenger kan basere seg på en selvsagt verdi i en autonom kultursfære. Kultur er blitt en del av den økonomien, og brukes for å skille seg ut og tilrekke seg turister og penger (Grundberg 2004). Denne samfunnsutviklingen er trolig en del av bakgrunnen for et økt ressursperspektiv på kulturminner, de må ha en forståelig nytte og bruk for å være verdt å bevare. I tillegg til ressursperspektivet var fokus på ekspertise og nær fortid svært dominerende i intervjuene. Diskusjonen som knytter informantenes utsagn opp mot Holtorfs teori belyser ikke temaene på den måten som virker mest relevant. Supplerende teorier er derfor dratt inn i kapittel 5. Ressursperspektivet diskuteres i kapittel 5.1 ved hjelp av Jonas Grundbergs (2004) teorier om samfunnets historiebruk. I kapittel 5.2 viser jeg ved hjelp av Britt Solli (1996) at det er en etterspørsel etter kunnskap, men at arkeologiske kulturminner ofte krever en ekspertoversettelse for å bli forståelige. På Beitostølen er kulturminner fra nær fortid viktigere for folk enn arkeologiske kulturminner. I lys av Gørill Nilsens (2003) studie kan det forklares med at den arkeologiske diskursen om kulturminner er blitt vanskeligere tilgjengelig, mens det er lettere å skape egne historier om det som er nyere, ut fra andre kriterier.

7.2 Populær arkeologi på Beitostølen!

Noen deler av Holtorfs teser og informantenes innspill er mer relevante for bruk i formidling enn andre. Fokus på menneskene i samtiden, tese 2, er nyttig for å skape gode og relevante arkeologiopplevelser (kapittel 6.1.2), forstå de lokale forholdene (kapittel 6.1.1) og gjøre arkeologien interessant og nyttig, både for private erfaringer og næringslivet (kapittel 6.1.3, 6.1.4). Informantene legger vekt på nytten av samarbeid mellom de ulike aktører i et område, for eksempel felles skiltprofil (kapittel 6.2.1). Det sees videre som en fordel å kombinere opplevelsen av kulturminner med andre formål, for eksempel naturopplevelser og fysisk

aktivitet (kapittel 6.2.2). Sammenlikningen mellom Holtorfs opplisting over ulike verdsettinger av arkeologi i samtiden i tese 8, og lokale verdsettinger, viser at det er et ubrukt potensial for å knytte flere meninger til arkeologiske kulturminner på Beitostølen. De generelle populærkulturelle elementene Holtorf peker på i tese 3, 4, 5 og 6 er populære også på Beitostølen. Det kan derfor fungere godt å spille på disse elementene i formidling av lokale kulturminner (6.3.1). Holtorfs tese 12, om at mye av arkeologiens magi ligger i opplevelsen av arkeologisk praksis og forestillinger om fortiden, bekreftes i materialet. Dette elementet kan styrkes på Beitostølen ved å spille på det undersøkende, og ved å bruke aktivitet og visuelle virkemidler for å levendegjøre fortiden (6.3.1). Likevel ligger det i bunnen at det er kunnskap om fortiden det hele skal bygge på, det gir en grunnleggende mening og kvalitet (kapittel 5.2, 6.3.1).

I kapittel 6.4 viser jeg at mange av strategiene som her blir foreslått ut fra Holtorfs teori og informantenes innspill, allerede er i bruk i kulturminneforvaltningen. I forvaltningen er det bygd opp stor kunnskap om folkelige meninger og interesser rundt arkeologien i dag. Det viser at i det daglige arbeidet i skjæringspunktet mellom vern og bruk av kulturminner er Holtorfs samtidsperspektiv relevant, i kombinasjon med det fokuset på kunnskap om fortiden som både den akademiske, forvaltningsmessige og folkelige interessen etterspør. Der mine forlag skiller seg fra forvaltningens er det trolig på grunn av at kunnskaps- og verneaspektet er viktigere for forvaltningen enn for Holtorf og mine informanter (kapittel 6.4).

7.3 Arkeologien, hverdagen, begrunnelser og ønsker

Helt til slutt er det fristende å peke på noen tendenser i dag og mulige veier videre. Styrken i Holtorfs teori ligger i at han tar utgangspunkt i arkeologiske forståelser slik de faktisk er i hverdagskulturen. Teorien hans, og min analyse, bygger i stor grad på en grunntanke om å «gi folk det de vil ha». Mange betegner dette som populisme og forkastelig. I noen sammenhenger er det nødvendig å ta avgjørelser som ikke er ønsket av den enkelte, men som handler om avveininger mellom flere gode formål, eller om fellesskapets interesser. Likevel ser jeg liten nytte av å gi folk det de ikke vil ha, uten en svært god begrunnelse.

Profesjonaliseringen av arkeologi (Nilsen 2003:386) har fungert godt, alle framstiller kulturminner som «viktig» og «positivt», selv om de personlig er lite interesserte. Men arkeologien er ingen livsnødvendighet, den trenger en viss legitimering i samfunnet. I dag er lovverket den mest brukte begrunnelsen, og et verdiskapingsperspektiv er på rask fremmarsj. Legitimiteten og engasjementet kan styrkes gjennom å oppfylle noen følelsesmessige behov

og gi gode opplevelser, gi folk det de ønsker seg og har en forventning om å få. De populære stereotypene Holtorf peker på, er noe av det som trekkes fram som mest positivt ved arkeologi. Samtidig er det et ønske om kvalitet knyttet til ny kunnskap og nye meninger ved det materielle, i dette spennet må arkeologien arbeide.

Undersøkelsen her handler først og fremst om folkelige forståelser, den akademiske arkeologien behandles ut fra hvordan den framstår i publikasjoner og institusjoner. Likevel er det sannsynlig at noen av de populærkulturelle oppfattelsene Holtorf peker på, også finnes blant arkeologer. Først og fremst gjelder det tesene 4, 5 og 6, om det eksotiske feltarbeidet og skattejakten etter vitenskapelige resultat, arkeologi som detektivarbeid og vektlegging av arkeologiske prosesser mer enn arkeologiske resultat. Det kunne ha vært interessant å gjøre en mer omfattende undersøkelse av hvor viktig de populære stereotypene er for arkeologene selv. Blir arkeologer kun opptatt av den arkeologiske kunnskapen gjennom studiet og arbeidet sitt, slik at de populære forestillingene ikke er interessante lenger? Eller blir de fortiet og benektet fordi det ikke passer seg i de sosiale rammene i en arkeologisk vitenskap, bare nevnes i ironiske kommentarer på pauserommet?

Formålet med Holtorfs teori er interessant. Det finnes noen skiller mellom det akademiske og det folkelige, og mellom universitetsarkeologi og forvaltningsarkeologi. Holtorf forsøker å bygge bro over noen av dem, og han lykkes på enkelte områder. Hans fokus på samtiden er nyttig for å bli klar over, og skape, gode arkeologiopplevelser. Arkeologiens begrunnelser og omgivelser blir stadig mer diskutert både innenfor og utenfor faget. Flere undersøkelser av det arkeologiske mangfoldet, og forslag til veier videre som gir mer samarbeid og forståelse på tvers av grensene, ville være både ønskelig og viktig.

Informanter

Forvaltning a

2006 *Intervjuet av forfatter. September.*

Forvaltning b

2006 *Intervjuet av forfatter. Desember.*

Historielag

2007 *Intervjuet av forfatter. Januar.*

Hytteier

2007 *Intervjuet av forfatter. Januar.*

Landbruk (bonde)

2007 *Intervjuet av forfatter. Januar.*

Næring

2007 *Intervjuet av forfatter. Januar.*

Reiseliv a og b

2006 *Intervjuet av forfatter. Desember.*

Skole (lærer)

2006 *Intervjuet av forfatter. Desember.*

Turist

2007 *Intervjuet av forfatter. Januar*

Utbygger

2006 *Intervjuet av forfatter. Desember.*

Litteratur

Andreassen, Ingvild Solberg

2006 Fortellinger om oldsaker. Fra rarietetskabinett til internett. *Primitive tider* 9:7–14.

Ascherson, Neal

2000 Editorial. *Public archaeology* 1:1–4.

Bender, Barbara

1989 Comments on archaeology into the 1990s. *Norwegian Archaeological Review* 22(1):12–14.

Berglund, Maria Hinnerson

2000 Consequences on styles of thinking. On the relative and the absolute in Archaeology at the end of the twentieth century. *Norwegian Archaeological Review* 33(2):105–115.

Bergsvik, Knut Andreas

2001 Pragmatisme og arkeologi. *Primitive tider* 4:73–91.

Bintliff, John

1993 Why Indiana Jones is smarter than the post-processualists. *Norwegian archaeological Review* 26(2):91–100.

Brattli, Terje

2006 *Fortid og forvaltning. En analyse av norsk kulturminneforvaltning i perioden 1990–2005, med hovedvekt på arkeologiske forhold*. Doktoravhandling ved NTNU 2006:32. NTNU, Trondheim.

Buchli, Victor og Gavin Lucas (redaktører)

2001 *Archaeologies of the contemporary past*. Routledge, London, New York.

Burström, Mats

2006 Samskapande samtidsarkeologi. *Primitive tider* 9:15–22.

Campbell, Fiona and Joanna Ulin

- 2004 *Borderline archaeology a practice of contemporary archaeology – exploring aspects of creative narratives and performative cultural production*. Gotarc serier B. Gothenburg archaeological theses, No 29. Department of archaeology, Göteborg universitet, Göteborg.

Copeland, Tim

- 2004 Presenting archaeology to the public. Constructing insight on-site. I *Public archaeology*, redigert av Nick Merriman, s 132–144. Routledge, London, New York.

Dahle, Borghild

- 1988 *Kulturminner omkring Beitostølen*. Eget forlag, Valdres.

Ekeland, Torunn

- 1998 *Arkeologisk kunnskap som sosial konstruksjon. Genealogi som redskap for en polysemisk representasjon av fortidig materiell kultur i skolens undervisning*. Upublisert avhandling (Dr.art.), Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø, Tromsø.

Fagan, Garrett G

- 2006 Concluding observations. I *Archaeological fantasies How pseudoarchaeology misinterprets the past and misleads the public*, redigert av Garrett G. Fagan, s 362–367. Routledge, London, New York.

Feder, Kenneth L

- 2006 *Frauds, myths, and mysteries. Science and pseudoscience in archaeology*. Femte utgave, revidert. McGraw-Hill, New York.

Fentress, James & Chris Wickham

- 1992 *Social memory*. Blackwell, Oxford, Cambridge.

Fritz, John M og Fred T. Plog

- 1970 The nature of archaeological explanation. *American antiquity* 35(4):405–412.

Grundberg, Jonas

- 2004 *Historiebruk, globalisering och kulturarvsförvaltning. Utveckling eller konflikt?* GOTARC Serie B. Gothenburg archaeological thesis no 28. Göteborgs universitet, Institutionen för arkeologi, Göteborg.

Hauge, Eilev Odde

- 1965 *Så nær under Bitihødn. Flanerier om beitingar og Beitostølen*. Eget forlag, Beitostølen.

Hodder, Ian

- 1989 Comments on archaeology into the 1990s. *Norwegian Archaeological Review* 22(1):15–18.
- 1999 *Reading the past Current approaches to interpretation in archaeology. Second edition*. Cambridge university press, Cambridge.

Holtorf, Cornelius

- 2005 *From Stonehenge to Las Vegas Archaeology as popular culture*. AltaMira press, Walnut Creek, Lanham, New York, Toronto, Oxford.

Hygen, Anne-Sophie

- 1999 *Fornminneforvaltning i praksis. Vern, bevaring og bruk av førreformatoriske kulturminner*. Arkeologisk institutt, Universitetet i Bergen. Arkeologiske avhandlinger og rapporter fra Universitetet i Bergen 3, Bergen.

Jameson jr, John H.

- 2004 Public archaeology in the United States. I *Public archaeology*, redigert av Nick Merriman, s 21–58. Routledge, London, New York.

Johnsen, Harald G.

- 1992 *Arkeologi og erkjennning. Problem og premissar i den arkeologiske teoridebatten, med særlig vekt på tida etter 1960*. Upublisert magistergradsavhandling i arkeologi, Universitetet i Tromsø, Tromsø.

Johnson, Matthew

- 1999 *Archaeological theory. An introduction*. Blackwell publishing, Malden, Oxford, Melbourne, Berlin.

Kristiansen, Kristian

- 1998 Between rationalism and romanticism. Archaeological heritage management in the 1990s. *Current Swedish Archaeology* 6:115–122.
- 1999 Ch. 1: The theoretical cycle – a discussion of some universal oppositions in historical interpretations. I *Marxistiska perspektiv inom skandinavisk arkeologi. Arkeologiska studier ved Umeå universitet 5*, redigert av Goldhahn, J & P. Norquist, s 1–14. Institutionen för arkeologi & samiska studier.

Kulturminneloven

Lov 1978-06-09 nr 50: Lov om kulturminner, med endringslover. Elektronisk dokument, <http://lovdata.no/cgi-wift/wiztldrens?/usr/www/lovdata/all/hl-19780609-050.html>, lest 7. mai 2007.

Larsen, Jan Henning

- 2005 Beitostølen og jernet i middelalderen. I *Fjell'gøtt – natur, kultur, trivsel*, redigert av Magnus Sandberg, s 104–113. Fjellbygd-Akademiet, Øystre Slidre.

Lash, Scott

- 1990 *Sociology of postmodernism*. Routledge, London, New York.

Latour, Bruno

- 1987 *Science in action*. Harvard university press, Cambridge, Massachusetts.
1996 *Vi har aldri vært moderne. Essay i symmetrisk antropologi*. Oversatt av Ragnar Braastad Myklebust. Spartacus forlag, Oslo

Layton, Robert (redaktør)

- 1989 *Who needs the past? Indigenous values and archaeology*. One world archaeology 5. Unwin Hyman, London, Boston, Sydney, Wellington.

Lind, June Helen

- 2004 *Fornminner – forskning og forvaltning. Hvem produserer fortiden?*
Upublisert masteroppgave i vikingtid og nordisk middelalder, Universitetet i Oslo, Oslo.

Lipe, William D.

- 2000 In defense of digging: Archaeological preservation as a means, not an end. I *Ethics in American archaeology*, redigert av Lynott, Mark J & Alison Wylie, s 113–117. Society for American archaeology.

McManamon, Francis P.

- 2000 Archaeological messages and messengers. *Public archaeology* 1:5–20.

Melle, Torbjørn

- 2003 *Arkeologisk praksis - mellom lovverk og akademia. Med vekt på tilhøva i Vest-Noreg i tida 1905–1990*. Upublisert hovedoppgave i arkeologi, Universitetet i Bergen, Bergen.

Merriman, Nick

- 2004 Introduction. Diversity and dissonance in public archaeology. I *Public archaeology*, redigert av Nick Merriman, s 1–17. Routledge, London, New York.

Meskill, Lynn

- 2002 Negative heritage. *Anthropological quarterly* 75(3):557–574.

Mjaaland, Gudrun

- 2004 *Kulturminnevern og landbruk. Grunneiernes holdninger og kunnskap i Klepp kommune i Rogaland og Åmli kommune i Aust-Agder*. Upublisert hovedoppgave i arkeologi, Universitetet i Tromsø, Tromsø.

Moscardo, Gianna

- 1996 Mindful visitors. Heritage and tourism. *Annals of tourism research* 23(2):376–397.

Myhre, Lise Nordenborg

- 1993 *Arkeologi og politikk. En arkeo-politisk analyse av faghistoria i tida 1900–1960*. Upublisert mastergradsavhandling i arkeologi, Universitetet i Oslo, Oslo.

Møller, Arvid

- 2003 *Beitostølen fra stølsgrend til turistmetropol*. Thorsrud lokalhistorisk forlag, Lillehammer.

Møyner, Kari

- 2004 *Skilting og tilrettelegging av kulturminner i Oppland*. Prosjekt 2001–2003. Kulturhistorisk rapport 2004-1, Oppland fylkeskommune, kulturvern.

Nesheim, Olaug Hana

- 1999 *Mangfold, skjønn og formalisering i kulturminnevernet*. Upublisert doktoravhandling, Universitetet i Tromsø, Tromsø.

NIKU

- 2007 Strategi og organisasjon. Elektronisk dokument, <http://niku.no/index.asp?strUrl=//applications/System/publish/view/showobject.asp?infoobjectid=1000206&menuid=1000457>, lest 11. mai, 2007.

Nilsen, Gørill

- 2001 Framtidsutsikter på det arkeologiske arbeidsmarkedet. *Primitive tider* 4:91–100.
2003 *Brytninger mellom lokal og akademisk kulturminnekunnskap – En analyse av fortidsfortellinger i Nord-Troms og Lofoten*. Upublisert avhandling (Dr. art.), Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Institutt for arkeologi, Universitetet i Tromsø, Tromsø.

Normann, Staale

- 2002 *Arkeologi på programmet. En analyse av arkeologi i NRK radio/ TV 1950–2000*. Upublisert hovedoppgave i arkeologi, NTNU, Trondheim.

Nyland, Astrid J.

- 2002 Å gjenfortelle en ukjent historie. *Primitive tider* 6:47–59.

Olsen, Bjørnar

- 1989 Comments on archaeology into the 1990s. *Norwegian Archaeological Review* 22(1):18–21.
- 2003 Material culture after text: re-membering things. *Norwegian archaeological review* 36(2):87–104.

Omeland, Atle

- 2000 Valdresjern – undersøkelsen av et jernvinneanlegg på Beitostølen. *Nicolay arkeologisk tidsskrift* nr. 80:6–12.

Oppland fylkeskommune

- 2006 Søknad om tilskudd i 2006 til skjøtsel av arkeologiske kulturminner i Oppland fylke. Beitostølen i Øystre Slidre kommune. *Doknr 200300346-51*, vedlegg 1.

Paludan-Müller, Carsten & Grete Gundhus (redaktører)

- 2005 *Kulturminner – en ressurs i tiden*. NIKU, Oslo.

Pettersen, Stine Elisabeth

- 2003 *De attraktive kulturminnene. Kulturminner som turistattraksjoner i Lofoten*. Upublisert hovedoppgave i arkeologi, Universitetet i Tromsø, Tromsø.

Potholm, May Britt

- 2005 *Kvalitativ metode En innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier*. Universitetsforlaget, Oslo.

Pramli, Marthe Cecilie

- 1999 *Kulturminner i Harstad, mellom forskning, forvaltning og befolkning. Delundersøkelse under NFR-prosjektet «Vernet av faste kulturminner i skjæringen mellom tradisjon og modernitet»*. Upublisert hovedfagsoppgave i arkeologi, Universitetet i Tromsø, Tromsø.

Riksantikvaren

- 1998 7. Automatisk fredete arkeologiske kulturminner. 7.3.6. Skjøtsel: Formidling og tilrettelegging. Riksantikvarens informasjon om kulturminner, Oslo.
- 2006 Programnotat. Verdiskaping på kulturminneområdet. Elektronisk dokument, <http://www.riksantikvaren.no/filestore/programnotat-070406.doc>, lest 15. mai 2007.
- 2007 11 pilotprosjekter. Elektronisk dokument, <http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Fagemner/Kulturmiljoer/Verdiskaping/?module=Articles;action=Article.publicShow;ID=4134>, lest 7. mai 2007.

Robøle, Olav (redaktør)

- 1999 *Øystre Slidre kommune 1849–1999. Minneskrift*. Øystre Slidre kommune, Øystre Slidre.

Rorty, Richard

- 1985 Solidarity or objectivity? I *Post-analythic philosophy*, redigert av John Rajchman & Cornel West, s 3–19. Columbia university press, New York.

Saukko, Paula

- 2003 *Doing research in cultural studies. An introduction to classical and new metodological approaches*. Sage publications, London, Thousand Oaks, New Dehli.

Shanks, Michael & Christopher Tilley

- 1987 *Social theory and archaeology*. Polity press, Cambridge.
1989 Archaeology into the 1990s. *Norwegian Archaeological Review* 22(1):1–12.

Skar, Birgitte

- 2001a Programmetts bakgrunn og organisering. I *Kulturminner og miljø – Forskning i grenseland mellom natur og kultur*, redigert av Birgitte Skar, s 5–6. NIKU, Oslo.
2001b Kulturminner og miljø – forskning i grenseland mellom natur og kultur. I *Kulturminner og miljø – Forskning i grenseland mellom natur og kultur*, redigert av Birgitte Skar, s 7–15. NIKU, Oslo.

Skeates, Robin

- 2000 *Debating the archaeological heritage*. Duckworth, London.

Solli, Britt

- 1996 *Narratives of Veøy. An investigation into the poetics and scientifics of archaeology*. Universitetets oldsaksamlings skrifter Ny rekke nr. 19.
Universitetets Oldsaksamling, Oslo.

St.meld. nr. 16 (2004–2005)

- 2004–2005 *Stortingsmelding nr. 16 (2004–2005). Leve med kulturminner*. Det kongelige miljøverndepartement, Statens forvaltningstjeneste, Oslo.

Svestad, Asgeir

- 1993 *Oldsakenes orden. Ein analyse av forskarar og «førhistorisk» kunnskap i tida 1600–1900.* Upublisert magistergradsavhandling i arkeologi, Universitetet i Tromsø, Tromsø.
- 2003 *Finn din egen filosof. Konfrontasjoner og kontradiksjoner i den arkeologiske teoridebatten.* Upublisert avhandling (Dr. art.), Institutt for arkeologi, det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø, Tromsø.

Thommessen, Toini

- 1993 *Kulturminnevern på Svalbard i forskningsmessig, fagpolitisk og forvaltningsmessig perspektiv.* Upublisert hovedfagsoppgave i arkeologi, Universitetet i Tromsø, Tromsø.

Trigger, Bruce G.

- 1996 *Arkeologiens idéhistorie.* Oversatt av Torill Hansen. Pax forlag, Oslo.
- 1989 Comments on archaeology into the 1990s. *Norwegian Archaeological Review* 22(1):28–31.

Trøim, Isa

- 1992 *Arkeologisk forskning og det lovregulerte fornminnevernet. En studie av fornminnevernets utvikling i perioden 1905–1978.* Upublisert magistergradsavhandling i arkeologi, Universitetet i Oslo, Oslo.

Weiss, Robert S.

- 1994 *Learning from strangers. The art and method of qualitative interview studies.* The free press, New York, Toronto, Oxford, Singapore, Sydney.

Vedlegg 1 Brev til informantene

Til

stad

dato

Du har sagt deg villig til å bli intervjuet i samband med masteroppgåva mi i arkeologi. Oppgåva vil dreie seg om formidling og oppleving av arkeologiske kulturminne på Beitostølen.

Eg vil intervju personar frå ulike interessegrupper, for eksempel fastbuande, hytteturistar og reiselivsnæringa. Du er valt ut som representant for ei slik gruppe, og det vil ha stor betydning for meg om du er villig til å dele dine meiningar og ønske med meg. Intervjuet vil dreie seg om arkeologiske kulturminne generelt, og kva som er viktig å få fram her på Beitostølen. Informasjonen eg får blir grunnlaget for masteroppgåva mi.

Intervjua vil ta 30–60 minutt, eg kan dessverre ikkje gi nokon økonomisk kompensasjon. Det du får igjen er ein sjanse til å påverke kva som skjer med kulturminne på Beitostølen, og du er med på å auke kunnskapen om korleis arkeologi bør formidlast.

Opplysningane vil berre bli brukt i mi oppgåve, og intervjua vil ikkje være tilgjengelige for uvedkommande under arbeidet. Dei vert sletta når arbeidet med oppgåva er over, sumaren 2007. Oppgåva vil vere tilgjengeleg på Universitetet i Oslo, og vil bli tilbudd Valdresbiblioteka. Bidragsytarane blir anonymiserte i teksten, og presentert som representant for si gruppe. Det er frivillig å delta i undersøkinga, og du kan når som helst avbryte.

Venleg helsing

Anneli Nesbakken

e-post:

[Redacted]

tlf:

[Redacted]

Vedlegg 2 Intervjuguide

- Hva legger du i ordet arkeologi? Hva er det første som faller deg inn? (andre)
  1. Utdype?
  2. Konkrete eksempler
    - Er det noe spennende, interessant, du er nysgjerrig på i arkeologi?
    - Noe du vil vite mer om?
    - Noe viktig?
    - Noe IKKE viktig/interessant/morsomt/liker?
    - Noen mening om hvorfor du liker/ikke liker det?
- Kulturminner, forhold til det ordet? – samme som arkeologi?
- Hvis jeg sier gamle ting fra Beitostølen, hva tenker du da?
  1. Eksempler?
  2. Siste gang du var borti?

Noe som er interessant, spennende, nysgjerrig på der?

    1. Konkrete eksempler?
    2. Siste gang du var borti?

Noe du IKKE er interessert i ved gamle ting på Beitostølen?
- Generelt
  - Noe du synes er viktig? Ikke viktig?
  - Noe du synes er morsomt eller spennende? Kjedelig?
- Hva synes du det burde vært mer informasjon om?

Til hvem?

  1. Noe du selv savner?
  2. Noe du mener andre burde få vite mer om?
  3. Noe/hva du selv gjerne vil vite mer om?
- Av disse fem måtene å informere på, hvilket likte du best? (brosjyre, skilt, internett?)
  1. Rangere dem?
  2. Forklare hva du liker / ikke liker ved de ulike?
  3. Savner du noe?
- Kan du huske å ha sett på noen gamle ting en gang som du syntes var spennende/ interessant?
  - Kan du huske hva som gjorde det bra?
  - Eventuelt noe dårlig?
- Noe jeg ikke har spurt om som du trodde jeg ville spørre om, eller som du gjerne vil si?

Vedlegg 3 Skilteksempel

çalışma, Türkiye'de, Kırılganlık

What the soil conceals...

In 1994 the remains of a large moose, situated to the south of the large grass field, was unearthed by archaeologists. The moose originally had a diameter of over 15 meters and it appeared to have been heavily hunted. The excavators found that the underneath of the grass moose was intact. A small patch of soil at the bottom of the grass moose was charcoal and bone ash. These ashes supplied sufficient evidence to bring our knowledge of the Mammoth complex 2000 years ago a big step forward.

scapes at Biddenden during the early Human AIs, when the grasslands were formed. The space tree had not yet come to our country. Furthermore, experts could calculate when the wood had been burned. It had happened sometime between the year 5 and 2 10 A.D. The grasswood was probably made in honor of a dear deceased, at the same time as the grasswood of the grassy landscape. The grasswood and the grass were able to tell back that the grasswood of the grassy landscape and the grass were therefore able to determine that 2000 years ago, the landscape was relatively open, with small patches of forest here and there.

Hier im Hochland ist aber der größten vorgestellten Gradzahl eine ganz Saisonzugewandtheit verbunden. In diesem Widdatrick befindet sich 23 Gradzahl. In der nächsten Umgebung finden sich daher andere weitere Hügel, und die Leute hier können eine Menge Gesichtsmerkmale von Hügel, die in früheren Jahren besucht worden sind.

In 1994 haben Archäologen genau südlich des großen Grabhügels die Reste einer mittelgroßen Hügelsiedlung ausgegraben. Dieser „offenbarlich planierte“ Hügel hatte ursprünglich eine Dordnauform von über 15 Metern. Der Grabungsbericht, daß die Reste des Grabsügels (Inhalt) gebrochen war in Stein, waren Teile aus Granit, die Hügelsiedlung, die Hügelsiedlung und verbrannte Knochenreste. Diese Reste zeigen, dass unser Vorfahren um die Maunwald-Gewalt von vor 2000 Jahren einen gebirgen Schicht weiterlebten.

Die Katze verteilt das Mehlwasser wie Kiesel und bläht in der Halbkugel durchsackte Beutel nach unten hin aus, so dass der Grabhügel über dem Kopf der Katze aufsteigt. Die Katze kann sich dabei leicht bewegen, um das Mehl zu verteilen. Nach dem Aufsteigen des Grabhügels kann die Katze wieder ins Mehl zurückfallen, um sich zu verstecken. So kann sie sich im Grabhügel verstecken und die Beute fressen.

Gravplassen på Heddeland

Hva jorden gemmer...

I 1994 gik arbejderne i resterne af et stort bauxit- og aluminiumsværk i byen Ybema i vestlige Guyana i gang med at fjerne de sidste rester af den store, grøftede på 150 meter lange og 10 meter brede dam, som havde været brugt til at opbevare bauxit og aluminium. Ingen havde oppejlet bauxit på damen på over 15 meter, men når den blev fjernet, blev der afsløret et stort område med et stort antal små søer og vandløb, som var blevet dannet af bauxit og aluminium. I 1994 blev der oprettet en arbejdsplan for at fjerne de sidste rester af den store, grøftede på 150 meter lange og 10 meter brede dam, som havde været brugt til at opbevare bauxit og aluminium. I 1994 blev der oprettet en arbejdsplan for at fjerne de sidste rester af den store, grøftede på 150 meter lange og 10 meter brede dam, som havde været brugt til at opbevare bauxit og aluminium.

I kong Tutts rike

Udvalget var først i sit arbejde den 20. juni 2000 og havde 131 oplyste afstemte medlemmer. De første møder blev afholdt i et mødelokale på et kontor i et hus på den gamle skole i Høje Taastrup. De første møder blev afholdt i et mødelokale på et kontor i et hus på den gamle skole i Høje Taastrup. De første møder blev afholdt i et mødelokale på et kontor i et hus på den gamle skole i Høje Taastrup.

Gravplass i tusen år

[illegible]

Vedlegg 4 Skilteksempel

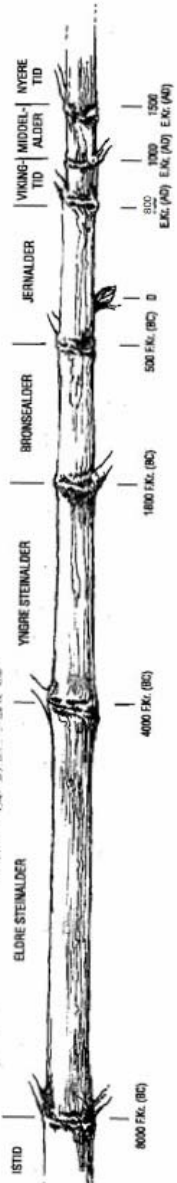
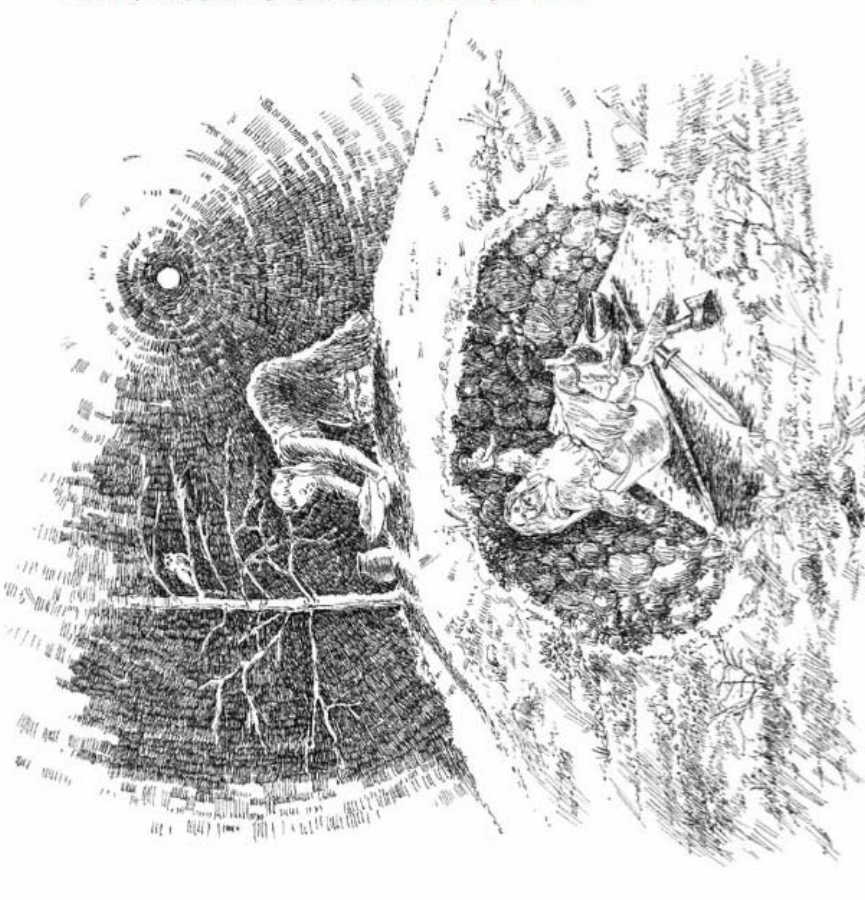
Haugfolket

Alle har vel hørt at folk i gamle dager satte ut grøt til nissen på julekvelden. Men det var bare visse steder på Østlandet at nissen fikk slik oppvarming. I andre landsdeler, som her på Agder, hører vi sjelden om nisseoffer. Her var det andre vesener - haugbonden eller haugbuen - som fikk festmaten.

Slike skikker er levninger etter en forfedredyrkning som er gammel her i landet. Denne fedrekulten var dagligvets - husets, familiens og slektens - religion, og gravhaugen var gårdens helligdom. I haugene levde de videre, de som hadde ryddet gården og bodd der i tidligere tider. Folk kalte dem for haugfolk.

I det norske landskapet hører gravhaugen naturlig med. Gravhaugene har ligget nær gårdene og har vært fredet om. Trær som vokste på dem, ble ikke hugget, gresset på dem ikke slått. Buskpen fikk ofte ikke komme nær dem. Med et ord hentet fra andre religioner, kan vi si at gravhaugene var tabu. Tabuene knyttet til gravhaugen, har vært overholdt til langt inn i nyere tid av frykt for følgene av å bryte dem. Det som kan hende klarest viser hvilken arbeidighet folk har vist gravhaugene, er de navnene som er knyttet til dem.

Ikke sjelden har haugene personnavn - som folketradisjonen knyttes til dem som er gravlagt i dem.

Heddeland, Marnardal
The grave mounds in Vest-Agder county were in prehistoric times the objects of ancestral worship. In many areas, such as here in Marnardal, it was not uncommon for the living to visit the graves of their ancestors and to drink on top of the mounds.
The grave field at Heddeland was once one of the largest in Vest-Agder. It is now a forest, but the remains of the graves are still visible. The field is assumed to be the remains of cremation. This charcoal has later been dated back to the early Roman Age - to the very beginning of our era. The Heddeland field was probably in use throughout the entire early Iron Age, i.e. 0 - 600 A.D.
Heddeland, Marnardal
Die Grabfelder im Bezirk Vest-Agder waren in vorhistorischer Zeit Kultobjekte der Ahnenverehrung. Vielorts, wie auch hier in Marnardal, sind aus dieser Zeit Grabfelder bis in die Neuzeit hinunter Spende und Trank geopfert worden.
Das Grabfeld von Heddeland ist wahrscheinlich eines der Größten in Vest-Agder. Es ist heute ein Wald, aber die Reste der Gräber sind noch zu sehen. Diese Hügel sind von Facharchäologen untersucht worden. Es handelt sich um Kohleschicht, die bis wahrscheinlich ins Best einer Leichenverbrennung datiert. Dieser Kohle hat man auf die ältere Römische Zeit, die parzenum Anfang unserer Zeitrechnung, datieren können. Das Heddeland-Feld ist als Vermutung die ganze frühere Eisenzeit (0 - 600 n. Chr.) hindurch benutzt worden.

FREDET
I FLG. LOV OM KULTURMINNER

MARNARDAL KOMMUNE
FYLKESKONSERVATOREN I VEST-AGDER 1996

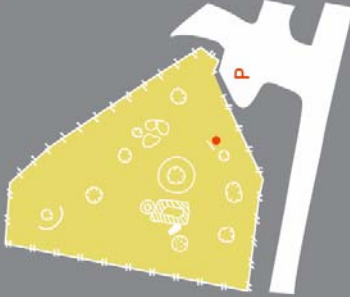
Vedlegg 6 Skilteksempel

Oppland
fylkeskommune
Kultivern

Jarnvinneanlegg

Mai 2003

IRON EXTRACTION

Around the year 500 BC the knowledge of iron reached Norway from the Continent. At the birth of Christ, the people of Norway learned how to extract and work iron. The iron was forged into weapons and tools for use by farmers, smiths, joiners, carpenters and hunters, and for sale was iron forged into bars.

Iron was exported and changed with prestige value from South of Europe.

By the Middle Ages the reputation of iron from Valdres had spread far afield. Then the English wanted to buy this iron, and they applied to the Archbishop of Nidaros for permission to do so. During the Iron Age and the Middle Ages, iron was a vital source of income for the farms here in Valdres. But the Black Death of 1349 put an end to the production.

HOW WAS IRON PRODUCED?

Iron in a pure state does not occur naturally in Norway. In places where there are many iron extraction sites, such as here at Beitoaslien and also in many other parts of Valdres, there must have been an excellent supply of bog iron, and a great deal of forest.

The medieval furnaces were built of clay and stone slabs, and they were roofed over. Charcoal was laid layer by layer with bog-ore in the furnace. Once this temperature had been reached to 1300 °C, the slag melted, ran down to the bottom of the furnace and out through a channel there. The iron remained inside the furnace.

At this particular extraction sites, nine charcoal pits have been found, as well as one furnace, one heap of slag and one house-elite.

10 000 9 000 8 000 7 000 6 000 5 000 4 000 3 000 2 000 1 000 500 Krist. tidsalder 1 337

Prehistorisk tid
Bronsealder
Jernalder
Krist. tidsalder

All cultural monuments predating 1337 are protected by Norwegian law.

I Valdres har det vore utvinne store mengder med jern. Her ved Orreli i Øystre Sildre kan du sjå rester etter eit jarnvinneanlegg.

Omkring 500 f. kr kom kjemiskapen om jarnet frå Europa til Noreg og nær Kristi fødsel lærte folk her til lands å laga jern. Jarnet vart smidd til våpen, reiskapar, smykke og barrar og har vore av stort verd. Jarnet har vore viktig for maktellien og vart eksportert og bytte med statusvarer frå sørlige delar av Europa. Mange tusen tonn jern har vore produsert i Valdres.

I byrjinga var jarnet eit dyrt og sjeldant metall som berre dei rikaste kunne skaffe seg. I jarn- og mellomalderen var jarnet ei særskilt viktig inntektskjelde for gardane i Valdres. Valdresjarnet var av god kvalitet og vart så viktig i mellomalderen at engelskmenn spurte erkebispem i Nidaros om å få kjøpe dette.

Svarnecauden i 1349 sette ein stoppar for jarnproduksjonen.

KORLEIS VART JARNET LAGA?

Jarn finst ikkje i rein tilstand i norsk natur, så rikeleg tilgang på god myrsmalm og mykje skog til trekolbrenning vart ein føresetnad for utvinninga. Slik er tilhøva her på Beitoaslien og mange andre stader i Valdres.

Ommane vart i mellomalder bygd av leire og steinheller og stod ofte under tak. Trekol vart laga til i groper og vart deretter lagt lagvis med malm i omnen. Når temperaturen vart 1300 °C, smelta slagget og rann ned i botnen av omnen og ut gjennom ei renne. Jarnet vart liggjande att.

På dette jarnvinneanlegget er det funne ni kolgroper, ein omn, ein slagghaug og ei husstift. Truleg finst fleire slagghaugar og omnar skjulte under bakken.